

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของคณะทำงานแผนชีวิตชุมชน กรณีศึกษาชุมชนขยายผลในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ศึกษาแนวคิด ผลงานทางวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษา ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้
3. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติ
4. โครงการแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง
5. เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองกรุงเทพมหานคร
6. การดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของคณะทำงานแผนชีวิตชุมชน
7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

1. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นแนวคิดที่ประชาชน นักคิด นักวิชาการ นักวางแผน และผู้เชี่ยวชาญ ด้านการกำหนดนโยบายสังคมนำมาศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทำให้มีการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างกว้างขวาง นักวิชาการ ในสังคมไทยได้ทำความเข้าใจ วิเคราะห์ ตีความพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียง ท่ามกลางกระแส แนวคิดทางเล็กละเอียด ซึ่งมีการให้นิยามความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้มากมายซึ่งสามารถ นำมาเสนอได้ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยและพระราชทาน พระมหากรุณาธิคุณในการปรับปรุงแก้ไข และได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเผยแพร่เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อไป

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2542, น. 26-27) ดังข้อความต่อไปนี

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน ถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก ภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

เศรษฐกิจพอเพียง หรือ ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ จึงหมายถึงความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พึ่งธนาคารอยู่กับสิ่งใด นั่นก็คือ การหันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต (ปณิศา พงศ์นภาพิไล, 2543, น. 68)

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพ และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้ (ศศิพร ปาณิกบุตร, 2544, น. 17)

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนโดยการพึ่งตนเอง มีความประหยัด พัฒนตนเองให้มีการเรียนรู้ ภูมิปัญญาสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่าอย่างยั่งยืน มีจิตสำนึกที่ดีต่อตนเองและสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถือเป็นแนวทางที่คนไทยจะต้องรู้เพื่อนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่จะเป็นกำลังของประเทศในอนาคต ครูจึงควรนำความรู้เศรษฐกิจพอเพียงไปส่งเสริมในโรงเรียน (พัฒนากรณ์ ฉัตรบริรักษ์, 2545, น. 11)

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มีความพอเพียงในความเป็นอยู่ พอเพียงในความคิดพอเพียงในจิตใจและหมายถึงเศรษฐกิจพึ่งตนเองด้วย (สมศรีयर จันทร์หล้า, 2544, น. 8)

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Self Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดี เสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอมีพอกินพอใจ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจให้รวดเร็วเพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ (ประทีป พรหมประสิทธิ์, 2545)

สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวสรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริไว้ว่าหมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ซึ่งต้องสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือให้ตนเองสามารถอยู่ได้อย่างพอกินพอใช้ มิได้มุ่งหวังที่จะสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้เจริญอย่างรวดเร็วเพียงอย่างเดียว จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย มีความหมายที่ชัดเจน ไม่ยากแก่การรับรู้และการนำไปปฏิบัติ ดังจะเห็นเป็นรูปธรรมที่ปรากฏชัดเจนในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกิดผลสำเร็จแล้วมากมาย

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการที่แสดงทัศนะเสนอบทวิเคราะห์และความคิดเห็นในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในแง่มุมต่างๆ โดยเริ่มจากการทบทวนงานเขียนของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ศ.ดร.อภิชาติ พันธุเสน, ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล และ ศ.เสน่ห์ จามริก (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2548, น. 21-22) โดยมีรายละเอียดดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจสายกลางหรือเศรษฐกิจแบบมัธยมา ปฏิปทาที่เชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความเป็นประชาสังคม ดังนั้น จึงอาจเรียกชื่อปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ในชื่ออื่นๆ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจดุลยภาพ เศรษฐกิจบูรณาการ หรือเศรษฐกิจศีลธรรม

เศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความหมายถึงความพอเพียงอย่างน้อย 7 ประการ คือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง รักเอื้ออาทรผู้อื่น

3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง อนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ที่จะเป็พื้นฐานในการประกอบอาชีพ

4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง รวมตัวกันแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

5. ปัญญาพอเพียง เรียนรู้ร่วมกัน เท้าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก

6. ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง เพราะเศรษฐกิจที่สัมพันธ์ และเติบโตจากฐานทางวัฒนธรรม อันหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อม จึงจะเป็นเศรษฐกิจที่มั่นคง

7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ผันผวนอย่างรวดเร็วจนกระทั่งมนุษย์ไม่สามารถรับได้

จากการรวบรวมความหมายแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงจึงสามารถสรุปเป็นความหมายเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงแนวทางที่เป็นกรอบในการคิด มอง หรือทัศนคติในการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักของความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัว ความรอบรู้ และคุณธรรม

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยต้องคำนึงถึงศักยภาพของตนเองเป็นสำคัญ และทำตามขั้นตอน

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ อย่างมีหลักการอันเกิดประโยชน์ในทางที่ดี

ความมีภูมิคุ้มกันในตัว หมายถึง การมีความพร้อมที่จะรับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่ไม่คาดการณได้หรือไม่ได้ และผลที่จะเกิดขึ้นอาจเป็นผลดีหรือร้ายก็ตาม

ความรอบรู้ หมายถึง ความรู้ ทักษะที่สามารถนำมาใช้ประกอบในการวางแผน และการปฏิบัติสิ่งต่างๆ

คุณธรรม หมายถึง ความตระหนักในความซื่อสัตย์ สุจริต มีความอดทน ความเพียรพยายาม ภายใต้อบของควมมีสติ ปัญญา ไม่หลงหรือยึดติดในความโลภ โกรธ หลง

1.2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามนิยามความหมาย

จากการรวบรวมผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้กล่าวข้างต้นสามารถแบ่งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาดังนี้

ในกระบวนการทำความเข้าใจและการพัฒนารอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของ “ปรัชญา” เศรษฐกิจพอเพียงซึ่ง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ริเริ่มนั้นก่อให้เกิดการขนานนามเศรษฐกิจพอเพียงจาก “แนวคิด” สู่ “ปรัชญา” และจำแนกองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 5 ส่วน คือ กรอบแนวคิด คุณลักษณะ นิยาม เงื่อนไข และแนวทางปฏิบัติ และผลที่คาดว่าจะได้รับการนำหลักปรัชญาไปใช้ได้ สศช. ได้จำแนกองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 3 องค์ประกอบ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2543, น. 73-75) คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันตัวเอง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ต้องเกิดขึ้นพร้อมกันและพร้อมกับเงื่อนไขที่สำคัญ 2 ประการได้แก่ความรู้และคุณธรรม อันจะขาดซึ่งสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้ เพราะความพอประมาณและความมีเหตุผลเป็นองค์ประกอบแรกที่น่ามาซึ่งความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรในสถานการณ์ที่ปราศจากการกระทบจากภายนอก (Deterministic Optimality) และการมีภูมิคุ้มกันเป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรให้พร้อมต่อการรองรับผลกระทบจากภายนอก (Stochastic Optimality) สำหรับทฤษฎีใหม่นั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความหมายกว้างกว่า และเป็นกรอบชี้บอกหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อพิจารณาบทความเรื่อง “เศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริได้เบื้องพระยุคลบาท” ของ สุเมธ ตันติเวชกุล พบว่า บทวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสังคมไทยของท่านมุ่งวิพากษ์ฐานรากของความผิดพลาดในระดับปัญญาเช่นเดียวกับประเวศ วะสี เสน่ห์ จามริก และนักวิชาการอื่นๆ อีกหลายท่าน ซึ่งมีความคิดเห็นพ้องว่าสังคมไทยพบวิกฤตทางปัญญาและวิกฤตเศรษฐกิจและสังคมเนื่องจาก “การพัฒนาที่ขาดปัญญา ขาดการสร้างกระบวนการเรียนรู้เป็นการพัฒนาแบบแยกส่วนโดยไม่คำนึง ทูทางสังคมและต้นทุนทางทรัพยากรต่างๆ เช่น ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ดิน น้ำ ป่าไม้ ที่เป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ”

เศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของสุเมธ ตันติเวชกุล จึงเป็นปรัชญาที่ว่าด้วยการวางรากฐานอันมั่นคง ยั่งยืนของบุคคลและสังคมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยทั้งหลาย โดยไม่จำกัดเฉพาะเกษตรกรเท่านั้นหากแต่ผู้ประกอบสัมมาชีพอื่นๆ เช่น พ่อค้า ข้าราชการ และบริษัทต่างๆ สามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไปปรับประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ยั่งยืนให้ฐานรากของตนเองได้ ยิ่งไปกว่านั้นยังกล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะระบบเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตนเอง (Relative self-sufficiency) อยู่ได้ในระดับพื้นฐานโดยไม่เดือดร้อนได้ จึงจะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และ

ฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงต่อไปได้ และความสามารถในการอยู่ได้ในระดับพื้นฐานนั้นต้องยึดแนวทางสายกลาง (มัธยมาปปฏิทา) เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองอันประกอบไปด้วย

1. พึ่งตนเองทางจิตใจ มีจิตใจที่เข้มแข็งไม่ท้อแท้แม้จะประสบความล้มเหลว หรือความยากลำบาก
2. พึ่งตนเองทางสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในสังคม
3. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติทั้งทรัพยากรสังคมและทรัพยากรทางเศรษฐกิจ
4. พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี วิจัย และพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับภูมิประเทศและสังคมไทย
5. พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ซึ่งจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาประเทศในระดับมหัพภาคต่อไปได้ด้วยในการที่จะทำให้ได้ผลดังกล่าว บุคคลต้องลด ความฟุ้งเฟ้อ ประกอบอาชีพด้วยความสุจริตการแสวงหาผลประโยชน์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม ปฏิบัติตนในทางที่ดีและไม่หยุดนิ่งที่จะเฝ้าหาความรู้เพื่อหาหนทางให้ตนเองหลุดพ้นจากความทุกข์ยากที่เป็นอยู่ได้

ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของ สุเมธ ตันติเวชกุล จึงเปรียบได้กับปรัชญาแนวคิดในการสร้างความเข้มแข็ง ยั่งยืนให้กับฐานรากของบุคคล โดยยึดหลักทางสายกลางเป็นหลักในการดำเนินชีวิต บนวิถีแห่งความเฝ้าหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา บนฐานแห่งการเรียนรู้ อันจะนำพาสังคมและประเทศไทย ไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยอาศัยฐานทรัพยากรท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน บนพื้นฐานของสังคมแห่งการเรียนรู้และความพอเพียงต่อไป

ทั้งนี้ เสน่ห์ จามริก มีมุมมองคล้ายกับนักวิชาการท่านอื่นๆ ที่เห็นว่าวิกฤติเศรษฐกิจที่ไทยกำลังเผชิญอยู่นี้มีสาเหตุมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเจริญรอยตามแบบโลกภายนอกอย่างเคร่งครัดขาดการไตร่ตรอง ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับทุนทางสังคมของประเทศชาติที่มีอยู่ ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยเป็นเศรษฐกิจที่จำต้องพึ่งพาพลังจากเศรษฐกิจภายนอกมาโดยตลอด

ในภาวะเช่นนี้ “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงเสมือนสิ่งที่มาจุดประกายให้เกิดความตื่นตัวร่วมมือ ร่วมใจ คิดค้นแสวงหา และทำความเข้าใจทั้งในระดับความคิดและปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย ส่วนในระดับความคิดนั้น “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักการอันยั่งยืนของสังคม ในความหมายที่เป็นอุดมการณ์และเกณฑ์คุ่มค่า

เช่นเดียวกับ อุดมการณ์ประชาธิปไตย เสรีนิยม สังคมนิยม ฯลฯ เป็นหลักการที่เป็นองค์รวมและเป็นสากล และเป็นอุดมการณ์คู่ขนาน เป็นปฏิสัมพันธ์กับอุดมการณ์ต่างๆ ดังกล่าว

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแกนกลางของคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ กระบวนทัศน์ใหม่ และวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่บนพื้นฐานของหลักการสังคมอันเป็นรูปธรรม ที่จำเป็นต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิดและทิศทางของการปฏิรูปพัฒนา

“เศรษฐกิจพอเพียง” ในทัศนะของ เสน่ห์ จามริก จึงไม่ใช่แต่เพียง “ระเบียบวาระแห่งชาติ” เท่านั้น หากแต่เป็น “ระเบียบวาระแห่งโลก” ที่จะเป็นการกำหนด “วัฒนธรรมล่าเหยื่อ” ของพลังทุนนิยม และเทคโนโลยีภายใต้ “ระเบียบโลกใหม่” (New World Order) อีกด้วย

ในระดับหลักการหรืออุดมการณ์ “เศรษฐกิจพอเพียง” กระตุ้นให้เกิดการทบทวนหรือฟื้นฟูหลักทฤษฎีเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ขึ้นใหม่ดังนี้

นิยามความหมาย “เศรษฐกิจ” ซึ่งด้วยสวามิภักดิ์มีความหมายเพื่อสนองความต้องการภายใต้ความจำกัดของทรัพยากร มิใช่เป็นเพียงแต่เรื่องของธุรกิจเพื่อแข่งขันช่วงชิงแสวงหากำไรสูงสุดเท่านั้น

รื้อฟื้น ทบทวน แยกแยะระหว่าง “การพัฒนา” ที่หมายถึงการยกฐานะของคนส่วนใหญ่หรือทั้งหมด กับ “การจำเริญทางเศรษฐกิจ” ซึ่งมุ่งแต่เพียงการสร้างตัวเลขและอัตราการเจริญเติบโตโดยไม่คำนึงถึงการกระจายไปสู่คนส่วนใหญ่ของประเทศ

1. ทบทวนเรื่อง คนและคุณค่าของคนที่พึงมีโอกาสเรียนรู้พัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเอง
2. ทบทวนนำความเข้าใจเรื่องกองทุน ที่ควรรวมความไปถึง คน ธรรมชาติ และระบบนิเวศที่เป็นทุนของชีวิตและสังคมด้วย
3. “ตลาดเสรี” ต้องถูกตีกรอบของสำนึกแห่งธรรมะ
4. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการเคารพและยอมรับในคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และธรรมชาติ
5. “การบริโภค” พึงอยู่ในขอบข่ายของความจำเป็นและคุณประโยชน์ต่อชีวิตและความยั่งยืนของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
6. “วิถีการพัฒนาเศรษฐกิจ” ต้องเป็นไปบนความสมดุลเพื่อการพึ่งตนเองและพิทักษ์รักษาระบบชีวิตนิเวศ

ดังนั้นนัยสำคัญของ “เศรษฐกิจพอเพียง” คือ “การกลับฟื้นจิตวิญญาณมนุษย์สู่ชีวิตเศรษฐกิจที่แท้จริง อันประกอบไปด้วยมนุษย์กับธรรมชาติเป็นแกนสาร”

“เศรษฐกิจพอเพียง” ในความหมายกระบวนการพัฒนาของ ศ.เสนต์ จากริก มีฐานอยู่ที่เกษตรกรรมพออยู่พอกิน พร้อมด้วยกระบวนการเรียนรู้ระดับสูงเกษตรยั่งยืน โดยมีไโรนาระดับครัวเรือน เป็นหน่วยพื้นฐานที่กระจายออกไปเป็นเครือข่ายกว้างขวางยิ่งขึ้นตามลำดับ และพัฒนาให้มีบทบาทรอบด้านมากขึ้น เป็นช่องทางส่งเสริมให้พัฒนาตนเองเป็นอิสระจากกลไกตลาดภายใต้อำนาจกำกับและควบคุมจากภายนอก

“เศรษฐกิจพอเพียง” จึงไม่ได้เป็นระบบที่แปลกแยก หรือสวนกระแสสังคมนิยมแห่งความจริง หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามถ่วงดุลอำนาจตลาด ปลดปล่อยทางจิตสำนึก และกระบวนการทัศน์ พื้นวัฒนธรรมการเรียนรู้ เปลี่ยนแนวคิดและทิศทางการพัฒนา ไปสู่การพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองของคนในชาติ

ในการสัมมนาทางวิชาการประจำปี 2542 ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย เมื่อวันที่ 18-19 ธันวาคม 2542 ทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้มีการขยายความสำคัญต่างๆ ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสนอต่อที่ประชุมดังนี้

1. วิถีชีวิตและเศรษฐกิจทางสายกลางในทุกระดับ
2. พอเพียง คือ การบริโภคและการผลิต อยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณ และเหตุผลไม่ขัดสนแต่ไม่ฟุ้งเฟ้อ
3. สมดุล คือ การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม มีความสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์ (Globalization) กับอภีวัตน์ท้องถิ่น (Localization) มีความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจกับการเงิน และภาคคนกับสังคมมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจโครงสร้างการผลิตที่สมดุลมีการผลิตหลากหลายใช้ทรัพยากรที่มีอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด
4. ยั่งยืน คือ พอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้านโดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีภูมิคุ้มกันที่ดี ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทันและพร้อมรับต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก การบริหารจัดการที่ดีซึ่งสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (วิกฤติ) ได้
5. คุณภาพคน โดยการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจทางสายกลางได้ คนต้องมีคุณภาพในด้านต่างๆ ดังนี้คือ

พื้นฐานจิตใจ มีความสำนึกในคุณธรรมซื่อสัตย์สุจริต มีไมตรี มีความเมตตาหวังดีให้กันและกันหลักการดำเนินชีวิตมีความอดทนมีความเพียรใช้สติปัญญาคิดอย่างรอบคอบก่อนทำให้มีวินัยมีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต มีสุขภาพดีและมีศักยภาพ ทักษะและความรอบรู้ อย่างเหมาะสมในการประกอบอาชีพและหารายได้อย่างมั่นคงและพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

จากการรวบรวมผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้นนั้น สามารถสรุปความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับการศึกษาในครั้งนี้คือ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางที่เป็นกรอบในการคิด มุมมอง หรือทัศนคติในการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักของความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัว ความรอบรู้และคุณธรรม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยความมั่นคง มีความสุขทั้งส่วนตัวและสังคม โดยยึดหลักทางสายกลางและความไม่ประมาท

หลักพิจารณาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 5 ส่วน คือ

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

นอกจากนี้ยังพิจารณาเกี่ยวกับการรวมกลุ่มในชุมชนที่มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามความพร้อม เพื่อแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอื่นๆ อีกและให้ได้รับผลจากการปฏิบัติ โดยผลจากการปฏิบัติ ก่อประโยชน์โดยตรงแก่ผู้เกี่ยวข้องในทุกระดับให้แก่บุคคล ครัวเรือน กลุ่ม/องค์กร และชุมชน เช่น

ความพอเพียงในระดับครอบครัว เช่น ครัวเรือนมีความเป็นอยู่ที่พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่มีภาระด้านหนี้สินของตนเองและครอบครัว สามารถหาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีส่วนเหลือเป็นเงินออมของครอบครัว และยกระดับรายได้พ้นความยากจน เป็นต้น

ความพอเพียงในระดับชุมชน เช่น มีการรวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม บริหารทรัพยากรในชุมชนให้สามารถนำไปดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสมดุล เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชนโดยรวม และชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข เป็นต้น

ความพอเพียงในระดับกลุ่ม เช่น การรวมกลุ่มของชุมชนหลายๆ แห่งที่มีความพอเพียงร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญา และร่วมกันพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนแห่งความพอเพียง เกิดเป็นชุมชนแห่งความพอเพียงในที่สุด

จากนั้นพิจารณาถึงบริบทของชุมชนกับความพอเพียงที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเกิดขึ้นจากลักษณะของกิจกรรมความพอเพียง คือ การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การออม การดำรงชีวิตด้วยความรอบรู้ มีภูมิคุ้มกันในชีวิต ชีวิตมีความสุข การอยู่ในสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดี และชุมชนมีการช่วยเหลืออาทรกัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้

2.1 ความหมายของความรู้

เรื่องเกี่ยวกับความรู้มีผู้ศึกษาและให้นิยามความหมายไว้มากมาย ซึ่งสามารถนำเสนอได้ดังนี้

กูด คาร์เตอร์ วี (Carter V., 1973, p. 325) กล่าวว่า ความรู้เป็นประสบการณ์ต่างๆ ที่บุคคลได้รับจากการศึกษา ข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์ และรายละเอียดต่างๆ โดยผ่านการรวบรวมและสะสมไว้เพื่อสำหรับนำไปใช้ประโยชน์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความสามารถในการด้านสติปัญญา และทักษะต่างๆ ที่เกิดจากการเรียนรู้ตนเอง

มิเชล อี (Michael, E., 1997, p. 3) กล่าวว่า ความรู้เป็นสิ่งที่รวบรวมเอาข้อมูลข้อเท็จจริง รวมทั้งข่าวสารต่างๆ มาประมวล วิเคราะห์ และสรุปออกมาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญภาพ และมีความสลับซับซ้อนมากกว่าข้อมูล (data) และข่าวสาร (information)

สมนึก ภัททิยธนี (2537, น. 86) กล่าวว่า ความรู้ คือ ความสามารถของสมองที่เก็บสะสมเรื่องราวต่างๆ หรือประสบการณ์ทั้งปวงที่ตนได้รับรู้มา และสามารถระลึกเรื่องราวต่างๆ นั้นออกมาได้ โดยแบ่งความรู้เกี่ยวกับศัพท์และนิยาม กฎและความจริง และวิธีดำเนินการ

อำนาจ เลิศชัยนติ (2542, น. 185) กล่าวว่า ความรู้เป็นความสามารถอย่างหนึ่งของมนุษย์เราอันเป็นความสามารถที่บอกได้เป็นอาการของจิตที่มีพลังงานที่จะเก็บสะสมความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมไว้ที่จิตใจ กลายเป็นความรู้ใหม่ที่สะสมมากขึ้นกว่าเดิม อาการของจิตที่เกิดความรู้สะสมนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการรับรู้สิ่งเร้าประเภทต่างๆ โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ (2543, น. 42) กล่าวว่า ความรู้เป็นความสามารถในการระลึกนึกออกสิ่งใดที่ได้เรียนรู้มาแล้ว คือ ความจำนั่นเอง โดยแบ่งเป็นความรู้ด้านเนื้อหา ความรู้เกี่ยวกับวิธีดำเนินการในเนื้อหา และความรู้เกี่ยวกับความคิดรวบยอด

ในพจนานุกรมของเว็บสเตอร์ (Webster, 1985, p. 513 อ้างถึงใน วิจิตร เอี่ยมบริสุทธิ, 2543, น. 9) ได้ให้ความหมายของความรู้ไว้ว่า ความรู้เป็นการรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ความจริง โครงสร้าง หรือกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาหรือการค้นคว้าแสวงหา หรือเป็นการรู้เกี่ยวกับสิ่งของ สถานที่และบุคคล โดยเกิดจากการสังเกต การมีประสบการณ์ หรือจากรายงานการศึกษา ซึ่งการรู้ถึงเนื้อหาสาระของข้อเท็จจริง หรือความจริงเหล่านี้ต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจน และอาศัยระยะเวลา

บลูม และคณะ (Bloom et al., 1975, p. 62 อ้างถึงใน วิจิตร เฉียมบริสุทธิ์, 2543, น. 8-11) ได้กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง ความสามารถในการระลึกเรื่องราวเฉพาะหรือทั่วไปออกมา ได้ถูกต้องแม่นยำ ความรู้นี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่บุคคลได้รับรู้และจดจำเอาไว้อย่างไร ก็จะระลึกเรื่องราว นั้นออกมาตามลักษณะนั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง เรื่องราวหรือข้อเท็จจริง เกณฑ์การ จดจำเหตุการณ์ต่างๆ สถานที่สิ่งของหรือบุคคล รวมถึงรายละเอียดต่างๆ ซึ่งเป็นประสบการณ์ ที่ เกิดจากทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้มนุษย์สะสมเรื่องราวหรือปรากฏการณ์ไว้ แล้วแสดงออกมา เป็นพฤติกรรม หรือทำให้เกิดกระบวนการความรู้ ความเข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล นำไปสู่การตัดสินใจที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่สามารถวัดได้ หรือเป็นกรอบแนวคิดและ ทักษะคติภายในของบุคคล

2.2 ประเภทความรู้

บลูม และคณะ (Bloom et al., 1975, p. 271 อ้างถึงใน วิจิตร เฉียมบริสุทธิ์, 2543, น. 8-11) ได้จำแนกความรู้ออกมาเป็นขั้นตอน โดยเรียงจากที่ ซับซ้อนน้อยที่สุดไปหาที่ซับซ้อนมาก ที่สุด คือ

1. ความรู้เกี่ยวกับสิ่งเฉพาะ (Knowledge of Specifics) เป็นการจดจำสิ่งต่างๆ อย่าง โดดเดี่ยว เป็นการเชื่อมโยงของสัญลักษณ์กับสิ่งที่ป็นรูปธรรม เป็นรากฐานของการสร้างความคิด ที่เป็นนามธรรม

2. ความรู้เกี่ยวกับความหมายของความรู้ (Knowledge of Terminology) เป็นความรู้ เกี่ยวกับความหมายของสัญลักษณ์ของคำศัพท์ต่างๆ เป็นข้อความหรือศัพท์ทางเทคนิค

3. ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงเฉพาะ เช่น ความรู้เกี่ยวกับชื่อบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ เวลา

4. ความรู้เกี่ยวกับวิถีทางในการจัดการเกี่ยวกับสิ่งเฉพาะ เช่น ความรู้ในการจัดระเบียบ การศึกษา การวิจารณ์ รวมถึงวิธีการสืบสวน มาตรฐานในการตัดสินใจ เป็นความรู้อยู่กลางระหว่าง สิ่งที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรม

5. ความรู้ในระเบียบแบบแผนของกลุ่ม (Knowledge of Convention) เป็นสิ่งที่กำหนด เอาไว้โดยข้อตกลงของกลุ่ม

6. ความรู้เกี่ยวกับแนวโน้มหรือเหตุการณ์ตามลำดับต่อเนื่องเป็นความรู้เกี่ยวกับ ขบวนการ

7. ความรู้เกี่ยวกับการจัดแยกประเภท
8. ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์ (Criteria)
9. ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ (Methodology) เช่น ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์
10. ความรู้เกี่ยวกับนามธรรมของวิชาการด้านต่างๆ ด้านใดด้านหนึ่งส่วนมากเป็นทฤษฎี กฎเกณฑ์เป็นระดับสูงสุดของนามธรรม (Abstraction)
11. ความรู้เกี่ยวกับหลักการและสรุป
12. ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎี และโครงสร้าง (Theories and Structure) เป็นการรวมหลักการหรือการสรุปเข้าเกี่ยวพันกันเป็นระบบ

จากประเภทของความรู้ที่กล่าวมาข้างต้น 12 ประเภท ความรู้ในแต่ละประเภทและแต่ละขั้นตอนมีความซับซ้อนและความสำคัญที่เป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความรู้ในแต่ละด้านประกอบกันเพื่อร่วมพิจารณาในการตัดสินใจของแต่ละสถานการณ์และปัญหานั้นๆ

2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้

สิทธิโชค วรรณสันติกุล (2524, น. 80) ได้แบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ทางสังคมดังนี้

1. ความต้องการ (Need) ของผู้รับรู้ ถ้าสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่ตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง ส่งผลให้การตีความสิ่งเร้าเป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่น ในขณะที่กำลังหิว จะสามารถรับรู้สิ่งที่เกี่ยวข้องกับอาหารได้อย่างรวดเร็ว
2. ประสบการณ์ (Experiences) บุคคลมักจะตีความหมายสิ่งที่มาสัมผัสตามภูมิหลังของแต่ละบุคคล
3. การเตรียมตัวไว้ก่อน (Preparatory Set) การที่คนเราได้เรียนรู้หรือมีประสบการณ์ในสิ่งใดมาก่อน จะทำให้เราตอบสนองต่อสิ่งเร้าในแนวเดียวกับที่เรารับรู้มา
4. บุคลิกภาพ (Personality) มีส่วนสัมพันธ์กับการรับรู้ คือ ถ้าบุคลิกภาพที่แข็งแกร่ง ยึดมั่น บุคคลนั้นจะรับรู้การเปลี่ยนแปลงของสิ่งเร้าได้ช้ากว่าผู้ที่มีบุคลิกยืดหยุ่น
5. ทศนคติ (Attitude) ถ้าเรามีทัศนคติที่ดีต่อใครคนหนึ่ง การกระทำของบุคคลนั้นจะถูกรับรู้ในทางที่ดีเสมอ
6. ตำแหน่งทางสังคม (Social Position) และบทบาท ทำให้คนเรารับรู้สิ่งต่างๆ ได้ต่างกัน
7. วัฒนธรรม เป็นตัวการที่สำคัญที่ทำให้เรารับรู้สิ่งต่างๆ ได้ต่างกัน สภาพทางอารมณ์ของผู้รับรู้ มีผลต่อการรับรู้

โสภา ชูพิกุลชัย (2529, น. 129-131) ได้แบ่งปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านประสบการณ์ดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นๆ มาก่อน
2. ปัจจัยทางด้านสรีระ เป็นความสามารถของอวัยวะรับสัมผัสของมนุษย์ที่มีอยู่ในวงจำกัด ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้ทั้งหมด
3. ปัจจัยด้านสิ่งเร้ากับขนาดของสิ่งเร้านั้น เช่น การกระทำซ้ำๆ กันหลายๆ ครั้ง

2.4 การวัดความรู้

การวัดความรู้ ได้มีผู้สรุปวิธีการวัดความรู้ต่างๆ ดังนี้

บลูม และคณะ (Bloom et al. อ้างถึงใน โกวิทท์ วงศ์สุรวัฒน์, 2543, น. 20) กล่าวถึงการวัดระดับความรู้ นั้น สามารถแบ่งการวัดได้ เป็น 6 ระดับ คือ

1. วัดความจำ (Memory) ถือว่าเป็นการวัดในระดับพื้นฐานที่มีความสำคัญหากความจำไม่ดีแล้วจะทำให้การพัฒนาในด้านต่างๆ เป็นไปได้ยาก
2. วัดความเข้าใจ (Understanding) เป็นการวัดระดับที่ 2 คือ ความกระจ่างในสิ่งที่จำได้แล้ว เช่น ทราบว่าการคูณ คือ การบวกทางลัดนั่นเอง หรือการทราบและเข้าใจนิยามศัพท์ต่างๆ
3. วัดการนำไปประยุกต์ใช้ (Application) เป็นการวัดระดับที่ 3 คือ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป การพลิกแพลงนำความรู้ไปแก้ปัญหา
4. การวัดความสามารถในการวิเคราะห์ (Analysis) คือ การทดสอบความสามารถในการแยกแยะสิ่งต่างๆ เช่น การแยกแยะว่ารถยนต์คันหนึ่งมีองค์ประกอบอะไรบ้างแต่ละองค์ประกอบทำหน้าที่อะไร
5. การวัดความสามารถทางการสังเคราะห์ (Synthesis) คือ การทำสอบความสามารถในการใช้จินตนาการปะติดปะต่อเรื่องราวต่างๆ การสังเคราะห์นี้ยากยิ่งกว่าการวิเคราะห์
6. การวัดความสามารถทางการประเมิน (Evaluation) คือ การประเมินคุณค่าของสิ่งต่างๆ ว่าเป็นชนิดใด การประเมินนี้ต้องใช้ความสามารถในการจำ ความเข้าใจ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้การวิเคราะห์และการสังเคราะห์รวมกัน จึงจะสามารถประเมินสิ่งต่างๆ ได้การวัดความสามารถทางการประเมินนี้ ถือว่าเป็นการทดสอบระดับสูงสุด

ซึ่งคล้ายคลึงกับสุมาลี จันทรชลอ (2542, น. 54 - 55) ที่นำแนวคิดของบลูม และคณะ มาเสนอแนะเพิ่มเติมในเรื่องของการสร้างแบบทดสอบ เพื่อวัดความสามารถในแต่ละขั้น ตามแนวความคิดโครงสร้างของความรู้ 6 ขั้น จากขั้นตอนที่ง่ายที่สุดไปยังขั้นที่ยากและซับซ้อนมากขึ้น มีรายละเอียด ดังนี้

1. วิธีการวัดระดับของความรู้ความจำ เป็นการวัดความสามารถขั้นต่ำสุด การถามเพื่อวัดสิ่งเกี่ยวกับการให้ระลึกถึง (Recall) ทั้งในสิ่งที่เฉพาะเจาะจงและทั่วไป คำถามที่ใช้วัดในระดับนี้ได้แก่ ข้อคำถามความจำเนื้อเรื่อง ข้อคำถามวัดความจำวิธีดำเนินการและข้อคำถามวัดความจำความรู้รวบยอด

2. วิธีการวัดระดับความเข้าใจ เป็นการวัดความสามารถที่สูงกว่าความรู้ความจำ แต่ผู้ตอบยังคงมีความรู้ความจำ เป็นพื้นฐานมาก่อนจึงจะมีความเข้าใจ คำถามจะไม่ถามตรงจากตำราหรือสิ่งที่สอนไว้ แต่โยงความรู้ที่เรียนมาสัมพันธ์กับคำถามแล้วเปลี่ยนเป็นคำตอบใหม่ ภาษาหรือสำนวนใหม่ รูปแบบใหม่ๆ คำถามที่ใช้วัดในระดับนี้ได้แก่ ข้อคำถามวัดความสามารถในการแปลความ ข้อคำถามวัดความสามารถในการตีความ และข้อคำถามวัดความสามารถในการขยายความ

3. วิธีการวัดระดับการนำไปใช้ เป็นการวัดความสามารถในการนำเอาความรู้ความเข้าใจมาประยุกต์ใช้หรือแก้ปัญหาในเหตุการณ์หรือสถานการณ์ใหม่ได้อย่างเหมาะสม คำถามที่ใช้วัดในระดับนี้ได้แก่ ข้อคำถามวัดการนำไปใช้

4. วิธีการระดับวิเคราะห์ เป็นการวัดความสามารถในการแยกแยะ หรือแจกแจงรายละเอียดของเรื่องราว ความคิด การปฏิบัติออกเป็นระดับย่อยๆ โดยอาศัยหลักการหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อค้นพบข้อเท็จจริง และคุณสมบัติบางประการ คำถามที่ใช้วัดในระดับนี้ได้แก่ ข้อคำถามวัดการวิเคราะห์ความสำคัญ ข้อคำถามวัดการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และข้อคำถามวัดการวิเคราะห์หลักการ

5. วิธีการวัดระดับสังเคราะห์ เป็นการวัดความสามารถในการรวบรวมและผสมผสานรายละเอียดปลีกย่อยของข้อมูลสร้าง เป็นสิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ความสามารถดังกล่าวเป็นพื้นฐานของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คำถามที่ใช้วัดระดับนี้ได้แก่ ข้อคำถามวัดการสังเคราะห์ ข้อความข้อคำถามวัดการสังเคราะห์แผนงาน และข้อคำถามวัดการสังเคราะห์ความสัมพันธ์

6. วิธีการวัดระดับประเมินค่า เป็นการวัดความสามารถในการสรุปคุณค่าหรือตีราคาเกี่ยวกับเรื่องราว ความคิด พฤติกรรมว่าดี - เลว เหมาะ - ไม่เหมาะ เพื่อจุดประสงค์บางประการ คำถามที่ใช้วัดระดับนี้ได้แก่ ข้อคำถามวัดการประเมินโดยเกณฑ์ภายใน และข้อคำถามวัดการประเมินโดยเกณฑ์ภายนอก

ชวาล แพรัตกุล (2526, น. 201) ได้อธิบายถึงการวัดความรู้ไว้ว่า เป็นการวัดสภาพสมองด้านการระลึกออกมาของความจำ ซึ่งเป็นการวัดเกี่ยวกับเรื่องราวที่เคยมีประสบการณ์หรือเคยรู้เห็นและทำมาก่อนทั้งสิ้น และการวัดความรู้ ความจำ สามารถสร้างคำถามวัดสมรรถภาพ

ด้านนี้ได้หลายลักษณะด้วยกัน ลักษณะของคำถามก็แตกต่างกันออกไปตามชนิดของความรู้ ความจำแต่ก็จะมีลักษณะร่วมกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ เป็นคำถามที่ให้ระลึกถึงประสบการณ์ที่ผ่านมา ที่จำได้ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของคำศัพท์ นิยาม ระเบียบ แบบแผน หรือหลักการ และทฤษฎีต่างๆ

การวัดความรู้เป็นการวัดความสามารถทางสมอง หรือเป็นการวัดประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ หรือในเรื่องที่เคยเห็นเคยสัมผัสมาก่อนทั้งสิ้น ซึ่งการวัดสามารถสร้างคำถามที่แตกต่างกันออกไปตามชนิดของความรู้ ความเข้าใจ ความจำเกี่ยวกับเรื่องที่จะสอบถาม เครื่องที่ใช้วัดความรู้มีหลายชนิดแต่ละชนิดก็จะเหมาะสมกับการวัดความรู้ ตามลักษณะของข้อมูลที่ต้องการศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำมาใช้เป็นแนวทางการสร้างเครื่องมือเพื่อวัดความรู้ในเรื่องความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของคณะทำงานแผนชีวิตชุมชน กรณีศึกษาชุมชนขยายผลในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นการวัดในระดับความรู้เท่านั้น เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ชนิดเลือกตอบ ใช่ - ไม่ใช่ เพื่อความสะดวกของผู้ตอบ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520, น. 20-21) ให้ความหมายของพฤติกรรมด้านการปฏิบัติว่า เป็นการใช้ความสามารถที่แสดงออกทางร่างกาย ซึ่งรวมทั้งการปฏิบัติหรือพฤติกรรมที่แสดงออกและสังเกตได้ในสถานการณ์หนึ่งๆ หรืออาจเป็นพฤติกรรมที่ล่าช้าคือ บุคคลไม่ได้ปฏิบัติทันที แต่คาดคะเนว่าอาจจะปฏิบัติในโอกาสต่อไป พฤติกรรมด้านนี้ เมื่อแสดงออกมาสามารถประเมินผลได้ง่าย แต่กระบวนการในการก่อให้เกิดพฤติกรรมนี้จะต้องอาศัยระยะเวลาและการตัดสินใจหลายขั้นตอน และยังมีองค์ประกอบหลายๆ อย่างที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ พฤติกรรมหรือการปฏิบัติของมนุษย์เป็นผลมาจากบรรทัดฐานของสังคม นิสัยและผลที่คาดว่าจะได้รับหลังจากทำพฤติกรรมนั้นๆ แล้ว

การวัดการปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยการสังเกตอย่างดี ทั้งการสังเกตวิธีดำเนินงานและการสังเกตผลงานที่ออกมา ดังนั้น จึงต้องใช้เครื่องมืออื่นประกอบการสังเกต ได้แก่ แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และแบบประเมินค่า (Rating Scale) แบบตรวจสอบรายการจะเป็นมาตรฐานในการบันทึกข้อมูลที่สังเกตได้อย่างหนึ่ง ส่วนแบบประเมินค่าจะเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณภาพของการปฏิบัติ หรือผลงานนั้น (สุนันท์ ศลโกสุม อ้างถึงใน ประทิน จันทรประภาพร, 2532, น. 18)

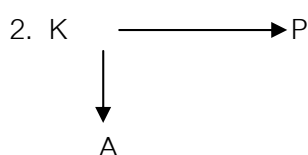
3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติ

ความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ เกิดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติ ซึ่งการมีความรู้ที่ถูกต้อง ทำให้ทราบว่าปฏิบัติอย่างไร ฉะนั้น ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติจึงมีความสัมพันธ์กันต้องพึ่งพาอาศัยกัน (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526, น. 13-14)

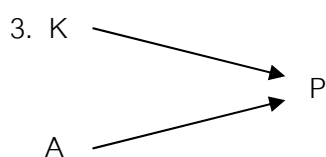
ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติมีความสัมพันธ์กันได้ 4 ลักษณะ

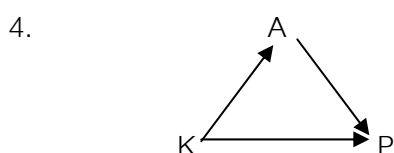
หมายถึง ความรู้ และทักษะมีผลต่อการปฏิบัติ

หมายถึง ความรู้ และทักษะมีความสัมพันธ์นำไปสู่การปฏิบัติ

หมายถึง ความรู้ และทักษะทำให้เกิดการปฏิบัติ โดยที่ความรู้และทักษะไม่มีความสัมพันธ์กัน

หมายถึง ความรู้ มีผลต่อการปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีทักษะเป็นตัวกลางทำให้เกิดการปฏิบัติ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2525, น. 75) กล่าวว่า ความรู้อย่างเดียวไม่ได้เป็นข้อยืนยันว่าบุคคลจะปฏิบัติตามสิ่งที่ตนรู้เสมอไป ซึ่งสอดคล้องกับโรเจอร์ส (Rogers อ้างถึงใน สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533, น. 39) ซึ่งในแนวคิดนี้ โรเจอร์ส เรียกว่า ช่องว่างของความรู้ ทักษะและการยอมรับปฏิบัติหรือ KAP – GAB และได้อธิบายว่า ทักษะกับพฤติกรรมของบุคคลนั้นไม่สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเสมอไป กล่าวคือ เมื่อการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้และทักษะในทางบวกต่อสิ่งเร้า หรือ นวัตกรรมนั้นแล้ว ในขั้นตอนการยอมรับปฏิบัติอาจมีผลในทางตรงกันข้ามก็ได้

ในการปิดช่องว่างของความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมหรือ KAP – GAB นี้ โรเจอร์ส ได้เสนอวิธีแก้ไขไว้ 4 ประการคือ

1. การให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้มากขึ้น กล่าวคือ ต้องให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจอย่างแท้จริง ถึงวิธีการใช้ หรือปฏิบัติต่อสิ่งที่เผยแพร่ให้
2. ให้คำแนะนำในการปฏิบัติซึ่งสามารถทำได้โดยใช้ผู้นำทางความคิดเข้าไปติดต่อกับสมาชิกโดยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด
3. ให้รางวัลแก่ผู้ที่ยอมรับปฏิบัติ เพื่อเป็นการจูงใจแก่สมาชิกอื่นๆ ที่ยังไม่ยอมรับ
4. ใช้กลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจ โดยวิธีการใช้สื่อบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิดเข้าไปติดต่อกับสมาชิก หรือกลุ่มเพื่อนฝูง เพื่อโน้มน้าวใจให้เกิดการยอมรับปฏิบัติอีกต่อหนึ่ง

สรุปได้ว่า ความรู้มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติ แต่ในบางกรณีก็มีช่องว่างระหว่างความรู้และการปฏิบัติ คือเมื่อความรู้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติ ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาคือ การให้ความรู้ที่มากขึ้นจนเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง การใช้ผู้นำทางความคิดเป็นผู้ให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด หรือการโน้มน้าวใจให้เกิดการยอมรับปฏิบัติ รวมทั้งการให้รางวัลแก่ผู้ที่ยอมรับปฏิบัติ

4. โครงการแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง

ตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2549-2554) ในวันที่ 1 ตุลาคม 2549 ได้ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยได้วางวิสัยทัศน์ให้ประเทศไทยมุ่งพัฒนาสู่

สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Gross and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรม นำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบคลุมอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี (ประเวศ วะสี, 2550)

นโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้กำหนดยุทธศาสตร์กระทรวงฯ โดยยึดตามนโยบายของรัฐบาลที่ได้

แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550 ที่ได้กำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินเพื่อเสริมสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีภารกิจที่เกี่ยวข้องตามนโยบายสังคมโดยเฉพาะ เรื่องการจัดทำแผนปฏิรูปสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานคุณธรรมร่วมกับภาคีต่างๆ เพื่อสร้างสังคมไทยที่ไม่ทอดทิ้งกัน สังคมที่ชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคมเข้มแข็ง สังคมคุณธรรม และสังคมประชาธิปไตยและการสร้างความเข้มแข็งของทุกชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคม (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550, น. 1-2) ทั้งนี้มีการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะและสังคมที่มีคุณภาพ กำหนดแผนงบประมาณเสริมสร้างความมั่นคงของชีวิตและสังคม โดยให้ประชากรได้รับการป้องกัน แก้ไข และฟื้นฟูทางสังคม โดยการฟื้นฟูและพัฒนาผู้ที่อยู่ในภาวะเสี่ยงทางสังคม และมีโครงการส่งเสริมความรู้และพัฒนาอาชีพ ซึ่งหนึ่งในกิจกรรมหลักคือการส่งเสริมและพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550, น. 28-29)

ทั้งนี้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการสนับสนุนและให้การช่วยเหลือแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การเพิ่มรายได้ การพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน ทั้งในเมืองและชนบท และสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้เศรษฐกิจและสังคมไทยเติบโตอย่างมีคุณภาพ และมีการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างทั่วถึงและยั่งยืน เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงาน โดยร่วมกับเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค นำความรู้และประสบการณ์ในเรื่องการทำแผนชุมชนภายใต้แนวคิดการเห็นความสำคัญของแผนชีวิตชุมชนที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา และต้องการส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรชุมชนสามารถดำเนินการได้ โดยการประสานภาคีพัฒนาที่เคยมีบทบาทจัดทำแผนชุมชนมาก่อน ดำเนินการขยายผลการจัดทำแผนชุมชนทั่วประเทศโดยมีความรับผิดชอบโครงการและงบประมาณด้วย และเมื่อรัฐบาลมีนโยบายการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนชาวไทย ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนยากจนให้อยู่ดีมีสุข โดยการเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย สร้างศักยภาพของคนจนให้สามารถพึ่งตนเองได้และมีคุณภาพชีวิตบนพื้นฐานของความสมดุลพอดี และความพอประมาณอย่างมีเหตุผลภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เป็นพลังแผ่นดินที่ดำรง

ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยได้จัดตั้งศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ และได้แต่งตั้งศูนย์ประสานสนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน (ศตจ.ปชช.) เพื่อให้ภาคประชาชนนั้น มีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหาคความยากจน ซึ่งมีเครือข่ายองค์กรชุมชนทั้ง 4 ภาค เป็นแกนนำและมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและนอกภาครัฐให้การสนับสนุน ศตจ.ชาติ และ ศตจ.ปชช. ให้ความสำคัญกับกระบวนการแผนชุมชน ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้แก้ไขปัญหาคความยากจน จึงสนับสนุนให้ ศตจ.ปชช. โดยเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค ขยายผลการจัดทำแผนชุมชนให้กว้างขวางมากขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีหลักคิดในการดำเนินงานโครงการ "แผนชีวิตชุมชน" ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่น ที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา เรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง โดยใช้การสำรวจข้อมูลปัญหา และศักยภาพ เป็นเครื่องมือทำให้เกิดการทบทวนตนเอง โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง ที่ชุมชนคนเป็นศูนย์กลาง มีความสัมพันธ์กับ ภาควิพัฒนาแบบ "เป็นหุ้นส่วนการพัฒนา" แผนชุมชนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาขีดความสามารถของคนชุมชน ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสู่ความร่มเย็นเป็นสุข อย่างยั่งยืน

ทั้งนี้การจัดทำแผนชุมชน และเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน ได้ดำเนินการจัดเวทีพัฒนาศักยภาพคณะอนุกรรมการแผนชุมชนระดับจังหวัด เพื่อส่งเสริมให้เกิดทักษะการทำงาน การพัฒนาทีมงานที่มีประสิทธิภาพ การประสานเชื่อมโยงกับขบวนองค์กรชุมชนและหน่วยงานภาคีพัฒนา ตลอดจนการรับรู้ข่าวสารนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาได้จัดเวทีไปแล้ว 5 ภาค ได้แก่ กรุงเทพฯและปริมณฑล ภาคเหนือตอนบนและเหนือตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคอีสานกลาง โดยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชนและกำลังดำเนินการอยู่ ได้แก่

1. ทรัพยากร ในพื้นที่มีการดำเนินการรวบรวมข้อมูลเชื่อมโยงการทำงานขององค์กรชุมชน และอยู่ระหว่างการยกระดับกิจกรรมขององค์กรต่างๆ ในพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนา/ผลักดันแผนการดำเนินงานขององค์กรชุมชน สู่ยุทธศาสตร์ของจังหวัดในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนตั้งกลไกในการติดตามความคืบหน้าและดำเนินงานในทุกกระบวนการในทุกภาค สำหรับการจัดทำชุดข้อมูลองค์ความรู้ ภายใต้โครงการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าทรัพยากรธรรมชาติชุมชน ได้มีการประชุมคณะกรรมการเพื่อออกแบบโครงการและวางแผนงานวิจัยภายใต้ระยะเวลา 8 เดือน และมี

การคัดเลือกพื้นที่ถอดบทเรียน 15 พื้นที่ทั่วประเทศ และได้มีการพัฒนาทีมวิจัยกลาง และทีมวิจัยพื้นที่ โดยได้เริ่มดำเนินการถอดบทเรียนเมื่อช่วงปลายเดือนตุลาคมที่ผ่านมา

2. **สวัสดิการ** มีการดำเนินการจัดเก็บและพัฒนาฐานข้อมูลพื้นที่สวัสดิการชุมชนในระดับตำบล/เทศบาล/เขต ทำให้สามารถสรุปภาพรวมศักยภาพการทำงาน การประสานงานในแต่ละพื้นที่ ตลอดจนการรายงานผลการดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งมีตำบลที่ดำเนินการแล้วจำนวน 656 ตำบล/เทศบาล/เขต นอกจากนี้ได้มีการดำเนินการรับรองสถานภาพองค์กรชุมชนพื้นที่ที่จัดสวัสดิการ ชุมชนโดยคณะกรรมการรับรองสถานภาพฯ แล้วจำนวน 326 พื้นที่ตำบล/เทศบาล/เขต

3. **ที่ดิน** ในพื้นที่ปฏิบัติการอยู่ระหว่างการดำเนินการตามมติการประชุมคณะอนุกรรมการที่ดินสัญจรที่ผ่านมา เช่น การประชุมร่วมกับหน่วยงาน เพื่อหารือการปรับแนวเขตให้ตรงกัน การประสานกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเพื่อขอกันแนวเขตป่าชุมชน สำรวจข้อมูลและแนวเขตร่วมกับหน่วยงาน เป็นต้น

4. **การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยฉุกเฉิน** ได้สนับสนุนการซ่อมแซมจัดสร้างที่อยู่อาศัยที่ประสบภัยน้ำท่วม และวาตภัย ต.นาซำ ต.นาเกาะ อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์ และ อ.นาหมื่น จ.น่าน จำนวน 143 ครัวเรือน

4.1 กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

การทำแผนชุมชนเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชนได้อย่างแท้จริง จะต้องจริงจังกับกระบวนการต่อไปนี้

1. **การแสวงหาข้อมูล** เพื่อที่จะลดจุดอ่อนเรื่องความหนักแน่นในเนื้อหาข้อมูลของกระบวนการทำแผนตามธรรมชาติที่คนในชุมชนทำกัน ข้อมูลที่เป็นระบบเป็นเรื่องเป็นราวเป็นลายลักษณ์อักษรจึงเป็นเรื่องสำคัญที่กระบวนการวางแผนแบบใหม่สามารถช่วยได้ ทั้งนี้ข้อมูลต้องตรงกับความรู้สึกใครรู้ ความต้องการของคนในชุมชน ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงเป็นกระบวนการภายในชุมชนเอง

2. **การกระตุ้นสำนึกร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลร่วมกัน** ในกรณีที่ชุมชนใดมีฐานเรื่องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สูง ความร่วมไม้ร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ จะมีความเป็นไปได้สูงมากเช่นกัน ดังนั้น กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากข้อมูลจะกลาย

มาเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะกระบวนการนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยชี้ขาดที่จะทำให้แผนชุมชนพึ่งตนเองได้รับการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังหรือไม่

3. วางแผนว่าจะทำอะไร และอย่างไร

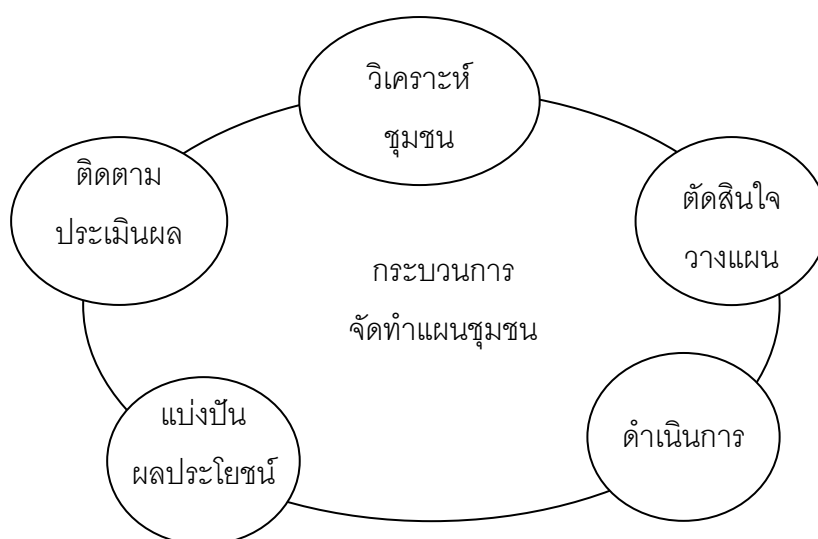
3.1 วางแผนว่าจะทำอะไร การวางแผนว่าจะทำอะไรหลังจากได้เห็น ได้วิเคราะห์ ข้อมูลภาพรวมของชุมชนหรือของหมู่บ้านแล้ว ก็เป็นขั้นตอนที่ต้องมีความสนใจ หากเป็นการคิดว่าจะทำอะไรบนฐานทุนเดิมหรือศักยภาพของชุมชน ก็จะเป็นเรื่องง่ายที่จะเริ่มต้นลงมือทำ แต่ถ้ากลับไปคิดว่าจะทำอะไรบนฐานทรัพยากรที่ไม่มีอยู่เลยในชุมชน การลงมือทำก็เป็นเรื่องไกลเกินฝัน อยู่เหมือนกัน (นอกจากจะมีช่องต้องประมาณจากภายนอก)

3.2 หาสาเหตุของปัญหาที่ลงมือแก้ไข แต่ก่อนที่จะคิดว่าจะลงมือทำอะไรนั้น จำเป็นที่จะต้องรู้ว่าอะไรคือสาเหตุของปัญหาที่จะลงมือแก้ไข เพราะถ้าหากว่าไม่สามารถค้นหาสาเหตุพบ การลงมือก็จะสะเปะสะปะ เสียแรงและเวลาเป็นอย่างยิ่ง

3.3 คิดวิธีการว่าจะทำอย่างไร สิ่งสำคัญนอกจากคิดออกว่าจะทำอะไร ยังต้องคิดต่อว่าจะทำอย่างไรด้วย โดยคนในหมู่บ้านก็ต้องระดมความคิดแล้วก็ดูความเป็นไปได้และลงมือทำเลย ภายใต้ศักยภาพของชุมชนสำหรับการแก้ปัญหาที่เกินความสามารถของชุมชนก็เชื่อมต่อกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานภาครัฐต่อไป (ภาพที่ 2.1)

ภาพที่ 2.1

กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

จากการสังเคราะห์จากประสบการณ์การจัดทำแผนชุมชนของภาคีการพัฒนาต่างๆ โดยฝ่ายเลขานุการโครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน ได้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมสำหรับการจัดทำแผนชุมชนดังนี้

1. กระบวนการทำแผนชุมชนมีลักษณะที่เป็นธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่แล้วในชุมชนหรือหมู่บ้าน แม้ว่าจะไม่ได้เรียกว่า แผน แต่ก็มักมีกระบวนการคล้ายๆ กัน คือจะเริ่มจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูล อาจจะเป็นข้อมูลเรื่องในครอบครัว การทำมาหากิน ดินฟ้าอากาศ การเมือง ป่าไม้ ลำน้ำที่ผ่านหมู่บ้าน เป็นต้น และส่วนใหญ่เป็นการพูดคุยที่ผ่านการทำกิจกรรมในสถานที่ต่างๆ เช่น ศาลาวัด งานบวช งานบุญ วงเหล้า วงกาแป วงส้อมดำ การแข่งขันฟุตบอล ระหว่างหมู่บ้าน ข้อมูลพวกนี้หากได้แลกเปลี่ยนและสะสมไว้จนถึงระดับหนึ่ง พอเห็นเป็นรูปเป็นร่างคนในชุมชนก็จะวางแผนจัดการแก้ไขกันในที่ที่สุด ปกติมักพบว่าปัญหาที่แก้เป็นปัญหาของส่วนรวมทางด้านสังคม เช่น การพนัน โจรผู้ร้ายชุกชุม ป่าไม้ถูกทำลาย เป็นต้น

แผนชุมชนกับแผนงานที่รัฐสั่งให้ทำมีความแตกต่างกันที่แผนงานที่รัฐสั่งให้ทำมีระบบการทำแผนที่เกิดขึ้นตามกลไกของทางราชการ ได้แก่ กรรมการหมู่บ้าน ประชาคมหมู่บ้าน จนถึงองค์การบริหารส่วนตำบล การทำแผนแบบนี้พุ่งเป้าไปที่แผนการจัดการแผนงบประมาณ มีกรอบระยะเวลาว่าทำเมื่อไร และให้เสร็จเมื่อไรโดยมุ่งไปสู่การรองรับงบประมาณของภาครัฐเป็นหลัก สำหรับแผนชุมชนมีความแตกต่างกับแผนที่กลไกรัฐสั่งให้ทำ โดยเปรียบเทียบได้ดังนี้ (ตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1

เปรียบเทียบแผนชุมชนกับแผนงานที่รัฐสั่งให้ทำ

ข้อเปรียบเทียบ	แผนชุมชนที่ตนเองตามธรรมชาติ	แผนงานตามคำสั่งของรัฐ
เป้าหมายของแผน	ทำงานและพึ่งตนเอง	วางแผนและพึ่งงบประมาณ
กรอบระยะเวลา	ทำเรื่อยๆ สม่่าเสมอจนเป็นวิถีปฏิบัติ	มีระยะเวลาให้ทำแน่นอนตามคำสั่ง
การมีส่วนร่วม	จะเปิดกว้าง เนื่องจากไม่ได้จำกัดว่าจะต้องทำอะไร เมื่อไรเสร็จ	ส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนหรือหมู่บ้านเป็นผู้เสนอ เนื่องจากมีเวลาจำกัด คนในชุมชนมักไม่มีความรู้ลึกเกี่ยวกับแผนที่ออกมาว่าจะต้องแก้ไขนั้นแก้ไขนี้ (ถึงแม้จะตรงกับปัญหาของชาวบ้าน แต่ก็ระอคนอื่นมาช่วยแก้)

เป้าหมายของการทำแผนชุมชนพึ่งตนเองอยู่ที่การทำให้สมาชิกที่มีหลากหลายชุมชน “มีโอกาส” ได้มา “ร่วมคิดร่วมค้นหา” ว่าจะทำอย่างไรจะพึ่งตัวเองได้มากและพึ่งพาภายนอกเท่าที่จำเป็น ซึ่งแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกันเพราะแต่ละแห่งก็มีของดีของตนเองหรือปัญหาอุปสรรคแตกต่างกันไป เช่น บางแห่งเคยมีป่าไม้มาก แต่ไม่มีคนดูแลจนป่าใกล้จะหมด ทำให้คนในชุมชนหาของป่าไม่ได้เหมือนเดิม หรือบางแห่งมีปัญหาลูกหลานติดยาเสพติดมาก เป็นต้น ดังนั้นคนในชุมชนต้องช่วยกันหาสาเหตุ และหาทางแก้ไขกันเอง ทั้งนี้การทำแผนชุมชนพึ่งตนเองจึงเป็นการทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และแสวงหาแนวทางการพึ่งตนเองของชุมชนให้อยู่ได้ในระยะยาวต่อไปอย่างมีความสุข “แผน” จึงเป็นแค่ผลของกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเท่านั้น

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชน ในชุมชนหนึ่งๆ ย่อมมีองค์ประกอบของคนที่หลากหลาย ดังนั้นการทำแผนชุมชนพึ่งตนเองต้องรวมคนให้มาจากหลากหลายอาชีพ ไม่จำกัดฐานะ ได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางของชุมชนในเวทีเดียวกัน ทั้งนี้ในการทำแผนชุมชนในพื้นที่ใด หากชุมชนมีผู้นำที่เข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนก็สามารถดำเนินการได้เลย แต่หากยังไม่มีความถนัดเพียงพอก็ต้องอาศัยพี่เลี้ยงที่มาจากบุคคลภายนอก ดังนั้น พี่เลี้ยงต้องตระหนักกว่าเป็นผู้ที่จะเข้าไปช่วยให้เกิดกระบวนการที่มาจากชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่ไปกำหนดแทนชุมชน

การสนับสนุนงบประมาณการทำแผน จากการที่ชุมชนพยายามคิดร่วมกัน ลงมือทำร่วมกัน การทำแผนไม่ควรมีเป้าหมายเพื่อที่จะพึ่งพาคนอื่น แต่หากทำแผนของชุมชนออกมาได้ จะทำให้ทุกคนรู้ว่าถ้าเราต้องการให้ชุมชนเป็นแบบที่เรามุ่งหวังไว้นั้น เราจะต้องทำอะไรก่อนอะไรหลัง แล้วค่อยมาดูว่าเรื่องไหนเราทำได้เอง จะเห็นได้ว่าการมี “แผนชุมชน” นั้น ก่อให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่ายทั้งในส่วนของชุมชนเราเองและหน่วยงานจากภายนอกที่ชุมชนเราต้องประสานความร่วมมือด้วยในบางกิจกรรมที่ชุมชนของเราต้องขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือบุคคลภายนอก ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

ระดับในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองจะใช้ขอบเขตของตำบลเป็นหน่วยในการจัดทำ ซึ่งข้อดีของการทำแผนตามพื้นที่ของตำบล อาจจะได้เปรียบตรงที่ว่าสามารถผลักดันให้เป็นแผนงานหนึ่งของ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นได้ แต่การจัดทำแผนชุมชนในขอบเขตของตำบล ควรจะมีเวทีเรียนรู้กระบวนการจัดในระดับหมู่บ้านก่อน แล้วค่อยมารวมเป็นระดับตำบล หรืออาจจรรวมต่อเป็นระดับหลายๆ ตำบลได้ ถ้าหากมีประเด็นปัญหาที่เชื่อมโยงกัน เช่น เรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

การบูรณาการแผนชุมชนพึ่งตนเอง กำหนดให้มีสมาชิก องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เข้าร่วมตั้งแต่ต้นจะทำให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นปรับเปลี่ยนวิธีคิดวิธีการทำแผน และพัฒนาเครื่องมือการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อประโยชน์ในการวางแผน แตกต่างกันไปตามสภาพของท้องถิ่น

และเครื่องมือ และวิธีการจัดทำแผนจะได้รับการพัฒนาต่อเนื่องจากงบประมาณของ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเอง โดยรูปธรรมการบูรณาการเป้าหมายให้เกิดการบูรณาการในระดับพื้นที่มี 3 ด้าน คือ

1. ด้านการบูรณาการกลไกภาคีพัฒนา ซึ่งมีอยู่หลายกลไกขึ้นอยู่กับหน่วยงานสนับสนุน
2. ด้านการบูรณาการกระบวนการจัดทำแผนที่มีหลายวิธี มีหลายเครื่องมือ
3. ด้านการบูรณาการแผนงานและงบประมาณของภาคีการพัฒนาเข้าด้วยกัน โดยยึดพื้นที่ระดับตำบลเป็นขอบเขตการบูรณาการ

ภาคีการพัฒนามี ดังนี้

1. ภาคราชการ ได้แก่ กรมการปกครอง กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) กรมส่งเสริมวิชาการเกษตร กรมการพัฒนาชุมชน (พช.) กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ (สบส.) กรมประชาสัมพันธ์ องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และสำนักงานกองบัญชาการทหารสูงสุด (บก. สูงสุด)

2. ภาคประชาสังคม ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) และสำนักงานคณะกรรมการกองทุนเพื่อการวิจัย (สกว.)

3. สถาบันวิชาการ ได้แก่ ทบวงมหาวิทยาลัย และสถาบันราชภัฏ

4. ภาคเอกชน ได้แก่ มูลนิธิหมู่บ้าน วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI)

ภาคีความร่วมมือในระดับพื้นที่ มีบทบาทในการประสานงานพื้นที่ทำหน้าที่เชื่อมประสานภาคีความร่วมมือ และจัดตั้งเป็นคณะทำงานระดับจังหวัด โดยให้ความสำคัญกับแกนนำชุมชนที่มีประสบการณ์ การจัดทำแผนชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะทำงาน และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดวิทยากรกระบวนการ และการวางแผนปฏิบัติให้สอดคล้องกับ สภาพพื้นที่ระดับอำเภอ และระดับตำบล โดยยึดถือเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และกรอบแนวทางการปฏิบัติงานของโครงการเป็นหลัก

ผลการดำเนินงานเชิงคุณภาพ พบว่า เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค ได้ดำเนินการจัดเวทีพัฒนาศักยภาพคณะอนุกรรมการแผนชุมชนระดับจังหวัด เพื่อส่งเสริมให้เกิดทักษะการทำงาน การพัฒนาทีมงานที่มีประสิทธิภาพ การประสานเชื่อมโยงกับขบวนองค์กรชุมชน และหน่วยงานภาคีพัฒนา ตลอดจนการรับรู้ข่าวสารนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชน ซึ่งผลจากการสัมมนาในแต่ละภาค จะได้นำมารวบรวม สังเคราะห์ เพื่อดำเนินการจัดทำ

แผนการขับเคลื่อนงานและพัฒนาางานการจัดทำแผนชุมชนและการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนในระยะต่อไป

ผลการดำเนินงานเชิงปริมาณ พบว่า มีผลการดำเนินงานแผนชุมชนในเดือนพฤศจิกายน 2550 โดยกำหนดเป้าหมาย 2,000 ตำบล ซึ่งได้ดำเนินการแล้ว 1,431 ตำบล และอยู่ระหว่างดำเนินการ 569 ตำบล

4.2 แผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเอง

การสนับสนุนให้ชุมชนทำแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเอง เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้และกลไกการบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนท้องถิ่น ศตจ.ปชช. ได้ดำเนินโครงการจัดการความรู้และขยายผลแผนชุมชนเอาชนะปัญหาความยากจน ผลการดำเนินงานมีดังนี้

1. การจัดทำแผนชุมชนเชิงคุณภาพ

1.1 โครงการในชุมชนนาร่อง โดยการพัฒนาความสามารถของตำบลต้นแบบนาร่อง จำนวน 222 ตำบล ให้เป็นพี่เลี้ยง ที่เป็นกลไกสำคัญในการขยายผลให้กับตำบลขยายผลได้อย่างชัดเจนและต่อเนื่อง โดยมีแกนนำขยายผลระดับพื้นที่จำนวน 916 คน

1.2 โครงการในชุมชนขยายผล โดยการขยายพื้นที่จัดทำแผนชุมชนเชิงคุณภาพจำนวน 1,209 ตำบล ได้ดำเนินการจัดเวทีครบทุกจังหวัด โดยบางภาคได้ใช้พื้นที่ภูมินิเวศน์เป็นเวทีสร้างความเข้าใจในระดับจังหวัด มีตำบลที่เข้าร่วมกระบวนการจำนวน 1,431 ตำบล มีแกนนำในตำบลขยายผลจำนวน 12,323 คน นอกจากนี้ ยังได้จัดทำแผนชุมชนในพื้นที่พิเศษ 2 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ประสบภัยสึนามิ 23 ชุมชน และพื้นที่ชุมชนกรุงเทพมหานคร จำนวน 63 ชุมชน

2. การบูรณาการแผนชุมชนระดับตำบลกับยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับจังหวัด

มีการประชุมแกนนำและภาคีพัฒนาในพื้นที่และตั้งคณะทำงานร่วมทุกจังหวัดอยู่ระหว่างทำแผนบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ร่วมใน 7 จังหวัด โดยนำประเด็นต่างๆ จากการทำแผนบูรณาการกับแผนยุทธศาสตร์จังหวัด ครอบคลุมพื้นที่ 528 ตำบล และเชื่อมโยงการทำงานกับโครงการบูรณาการเชิงพื้นที่ (Area Base) ที่ทาง สกว. มท. และ พอช. ดำเนินการ

3. การเชื่อมโยงและบูรณาการจัดทำแผนชุมชนระดับอำเภอ

จัดประชุมแกนนำและภาคีพัฒนาในพื้นที่รวมถึงตั้งคณะทำงานระดับอำเภอครบหมดแล้ว อยู่ระหว่างดำเนินการจัดทำแผนบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ร่วมกัน 14 อำเภอ และดำเนินการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาสังคมและลดปัญหาความยากจนตามที่ได้จัดทำแผนร่วมกัน

4. การเชื่อมโยงและบูรณาการแผนชุมชนระดับภูมินิเวศน์

การดำเนินงานส่วนใหญ่อยู่ระหว่างการจัดทำแผนเพื่อบูรณาการข้อมูลร่วมกันในการแก้ไขปัญหาเชิงประเด็นรวม 13 ภูมินิเวศน์

5. เกิดการแก้ปัญหาความยากจนของตำบลต้นแบบและนำร่อง 222 ตำบล โดยโครงการและกิจกรรมส่วนใหญ่ก่อให้เกิดการสร้างรายได้และลดรายจ่ายให้กับคนในตำบล เช่น ปุ๋ยหมักชีวภาพ กลุ่มทอผ้า โรงสีข้าวชุมชน และน้ำดื่มชุมชน เป็นต้น

6. เกิดศูนย์การเรียนรู้ตำบลต้นแบบและนำร่อง โดยมีวิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) ดำเนินการ 35 ศูนย์ และเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนภาคใต้ ดำเนินการ 15 ศูนย์ แต่ละศูนย์มีชุดกิจกรรมที่เกิดจากกระบวนการทำแผนชุมชนแก้ปัญหาความยากจน มีนักจัดการความรู้จำนวน 253 คน และชุดองค์ความรู้และบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนครบทั้ง 50 ตำบล

7. เกิดการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงและวิทยากรกระบวนการแผนชุมชน โดยได้จากการจัดอบรมวิทยากรกระบวนการในตำบลต้นแบบและตำบลนำร่องและขยายผล เพื่อยกระดับวิทยากรกระบวนการเรื่องแผนชุมชนให้มีความเข้มข้น สามารถขยายผลและส่งเสริมการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทางเครือข่ายได้วิทยากรที่มีศักยภาพในการจัดทำแผนชุมชนในการขยายผลให้กับตำบลข้างเคียง จำนวน 4,633 คน แบ่งเป็นวิทยากรจากตำบลต้นแบบนำร่อง จำนวน 929 คน และจากตำบลขยายผลจำนวน 3,704 คน

8. เกิดการจัดทำระบบฐานข้อมูลตำบล (IT) เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น ที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลกับส่วนราชการและองค์กรพัฒนาต่างๆ จำนวน 82 ตำบล โดยใช้การจัดเก็บข้อมูลลงในโปรแกรมแผนชุมชนและเชื่อมต่อระบบอินเทอร์เน็ต ที่ อบต. โดยตำบลที่พัฒนาเป็นระบบฐานข้อมูลตำบลเรียบร้อยแล้ว จะเป็นที่เรียนรู้ของเยาวชนในชุมชนและเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลที่สำคัญของตำบล ที่สามารถพัฒนาระดับระบบฐานข้อมูลของชุมชน เข้าสู่ระบบ IT ได้ทั้งกับพื้นที่ที่ทำแผนชุมชนเอง หรือกับหน่วยงาน/องค์กรภาคี และหน่วยงานอื่นๆ ให้สามารถนำข้อมูลเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

9. การสนับสนุนจัดทำสื่อเพื่อการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ การจัดทำแผนชุมชนภาคประชาชนสู่สาธารณะ ได้แก่ หนังสือ ประกอบด้วย สรุปงานมหกรรมแผนชุมชน/คู่มือการดำเนินงานแผนชุมชน/แผนชีวิตชุมชน : ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน/คู่มือการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง

10. เกิดการจัดทำแผนชุมชนพื้นที่ประสบภัยสึนามิ จำนวน 23 ชุมชน ได้มีการสำรวจข้อมูลพื้นที่ประสบภัยทั้ง 23 ชุมชน และได้นำข้อมูลที่เก็บมาจากบ้านทุ่งหว้าและทับตะวันมา

วิเคราะห์เพื่อกำหนดทิศทางในการเคลื่อนงาน มีการทำงานร่วมกับอาสาสมัคร โครงการบ้านมั่นคง ที่อยู่กระจายในแต่ละพื้นที่ 23 คน และทำงานร่วมกับองค์การพัฒนาเอกชน ได้ค้นหาแกนนำ ชุมชนผู้ประสพภัยทั้ง 23 ชุมชนๆ ละ 5 คน รวม 115 คน และมีเวทีเชื่อมโยงแกนนำจำนวน 2 ครั้ง โดยใช้ชุมชนมอญบ้านทุ่งหว้า เป็นพื้นที่นำร่องและเป็นศูนย์ประสานงานสำหรับการนำ กระบวนการจัดทำแผนชีวิตชุมชนมากำหนดในแผนฟื้นฟูชุมชนหลังสึนามิ

11. เกิดการจัดทำแผนชุมชนในพื้นที่พิเศษ กรุงเทพมหานคร จำนวน 63 ชุมชน แบ่งพื้นที่การทำงานเป็น 2 ระดับ ได้แก่ พื้นที่ขยายผลเพื่อนำร่องในการจัดทำแผนชุมชน จำนวน 20 ชุมชน และชุมชนเตรียมการจำนวน 43 ชุมชน มีคณะกรรมการแผนชุมชนกรุงเทพมหานคร ซึ่งมาจากแกนนำแต่ละชุมชน จำนวน 25 คน

5. เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองกรุงเทพมหานคร

5.1 ความเป็นมา

การก่อเกิดเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองกรุงเทพมหานคร หรือ เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค กรุงเทพมหานคร เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ 2548 โดยเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองภาคกลาง ครอบคลุมทั้งหมด 28 จังหวัด

พื้นที่การจัดทำแผนแม่บทชุมชนของกรุงเทพมหานครถือเป็นพื้นที่พิเศษ เพราะมีลักษณะแตกต่างกับจังหวัดอื่นๆ ในการขับเคลื่อนงานของจังหวัดต่างๆ เป้าหมายจะใช้รูปแบบของตำบล กรุงเทพมหานครจะใช้รูปแบบของชุมชน ซึ่งส่วนหนึ่งชุมชนที่ถูกคัดเลือกขึ้นมานั้นจะเคยผ่านการทำแผนแม่บทชุมชนมาก่อนได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ซึ่งแกนนำชุมชนได้ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหาชุมชน และกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักว่าคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางและมีความสัมพันธ์ที่ดี กับภาคีในลักษณะการเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาของตนเอง โดยมีสำนักงานตั้งอยู่ที่ชั้น 4 อาคาร บ.ช.ท สถาบันพัฒนาชุมชน (มหาชน) (<http://www.data.in.th/bangkokplan/1-background-bangkokplan.htm>)

5.2 พื้นที่เป้าหมาย

พื้นที่เป้าหมายคือชุมชนในกรุงเทพจำนวน 63 ชุมชน โดยแบ่งออกเป็น ชุมชนทำแผนเต็มรูปแบบ 20 ชุมชน และชุมชนเตรียมการ 43 ชุมชน

5.3 กลไกการทำงาน

คณะกรรมการ มีจำนวนทั้งหมด 33 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

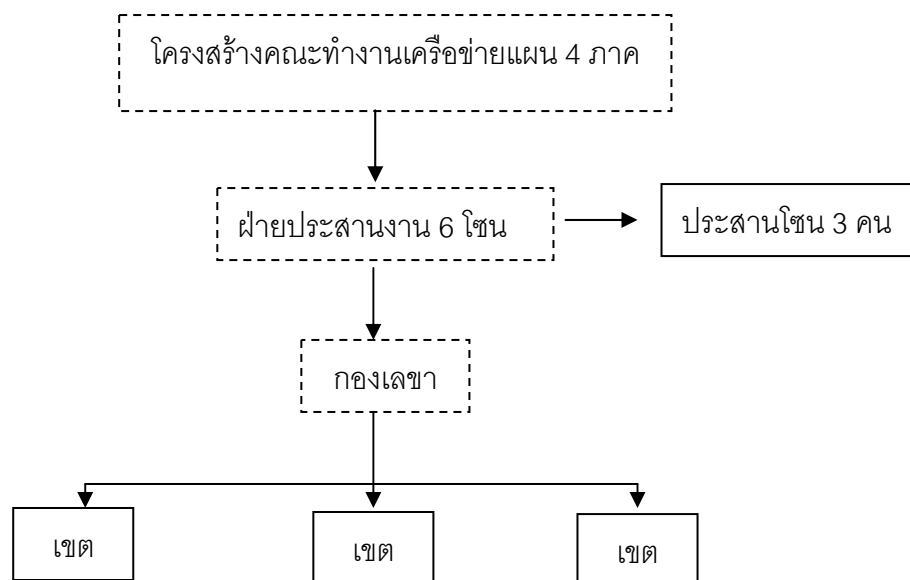
1. คณะทำงานขับเคลื่อนแผนโครงการ มีจำนวน 13 คน ประกอบด้วย ฝ่ายประสานโครงการ ฝ่ายยุทธศาสตร์ ฝ่ายกองงานเลขานุการ (การเงินและข้อมูล) และฝ่ายตรวจสอบ
2. คณะทำงาน/กรรมการเครือข่ายจากตัวแทนเขต 20 เขต มีบทบาทและหน้าที่ในการประสานงานพื้นที่ / ชุมชน / ภาคี ในพื้นที่

5.4 โครงสร้างคณะทำงานเครือข่ายแผน 4 ภาค

โครงสร้างคณะทำงานเครือข่ายแผน 4 ภาค จะประกอบด้วย ฝ่ายประสานงาน 6 โซน ซึ่งจะมีผู้ประสานในแต่ละโซน 3 คน และมีกองเลขาคอยกำลังในดูแลในแต่ละเขต (ภาพที่ 2.2)

ภาพที่ 2.2

โครงสร้างคณะทำงานเครือข่ายแผน 4 ภาค

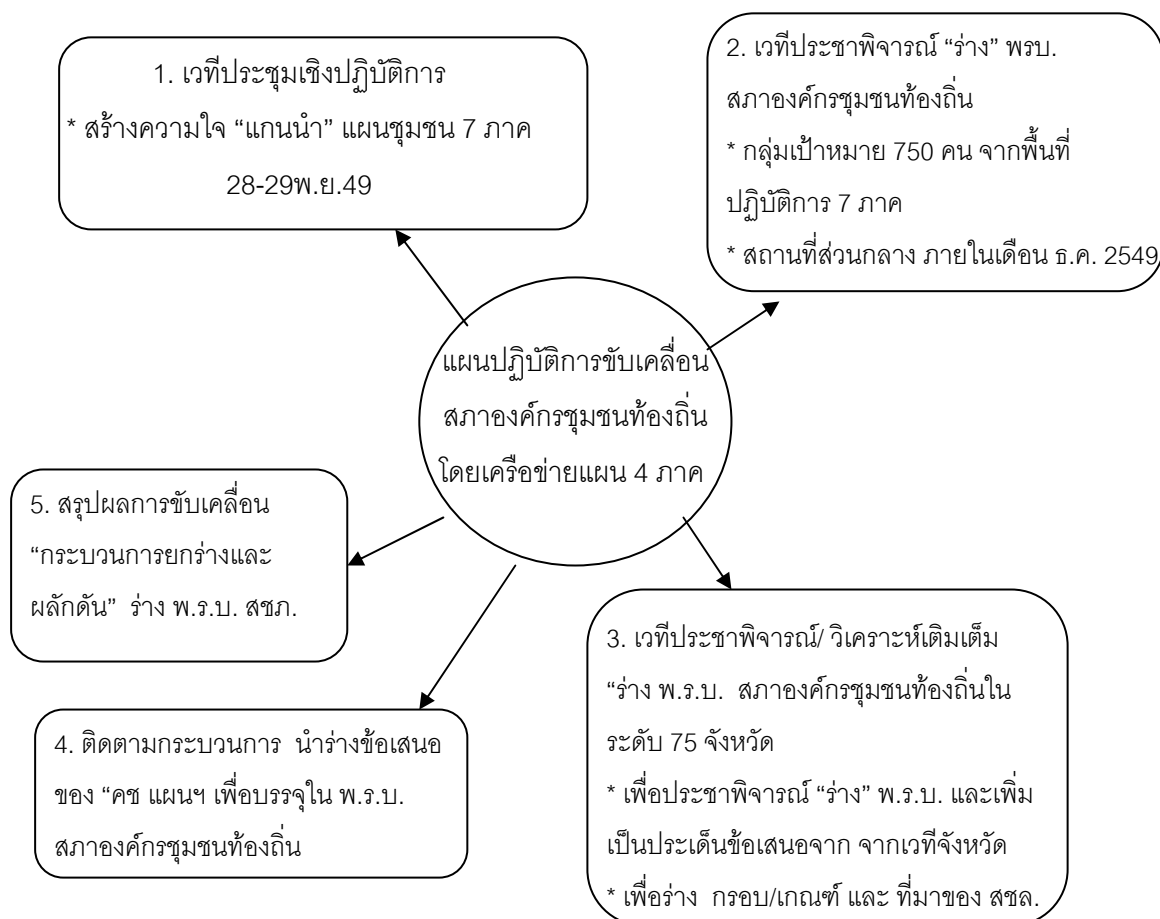
5.5 แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น

คณะทำงานเครือข่ายแผน 4 ภาค ได้ดำเนินแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่นดังนี้

1. จัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างความเข้าใจแกนนำ และแผนชุมชน
2. จัดเวทีประชาพิจารณ์ ร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น
3. จัดเวทีประชาพิจารณ์/วิเคราะห์เพิ่มเติม ร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในระดับจังหวัด จำนวน 75 จังหวัด
4. ติดตามกระบวนการขับเคลื่อน
5. สรุปผลการขับเคลื่อนกระบวนการยกร่างและผลักดันร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น (ภาพที่ 2.3)

ภาพที่ 2.3

แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น

6. การดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของ

คณะกรรมการแผนชีวิตชุมชน

การดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของคณะกรรมการแผนชีวิตชุมชนนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีการดำเนินการคิด มุมมอง หรือทัศนคติที่นำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักของความพอประมาณ ใหมีความพอเหมาะ กับสภาพของตนและศักยภาพของตนเอง ไม่โลภจนเบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น มีเหตุผล รู้ถึงสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในด้านต่างๆ และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การมีสุขภาพดี การเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยความมั่นคง และมีความสุขทั้งส่วนตัวและสังคม โดยยึดหลักทางสายกลาง และมีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จัดอบรมพัฒนาแกนนำเข้าใจขั้นตอนการทำแผน 2 รุ่น จำนวน 63 ชุมชน ซึ่งผลที่ได้รับ คือ ได้แกนนำที่สามารถจัดทำแผนชุมชนทั้งหมด 315 คน

2. จัดทำเวทีเชื่อมร้อยชุมชนและภาคีระดับโซน จำนวน 6 โซน และจำนวน 3 เวที ซึ่งผลที่ได้รับ คือ ได้แกนนำจำนวน 189 คน เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และภาคีสำนักรงานต่างๆ / ก.ศ.น. / วัด / มัสยิด / โรงเรียน เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

3. จัดเวทีประกาศเจตนารมสร้างจุดยืนทางสังคม มีผู้เข้าร่วมจำนวน 500 คน ซึ่งผลที่ได้รับ คือ ได้เข้าพบผู้ว่ากรุงเทพมหานคร มีการทำบันทึกความร่วมมือการทำงานร่วมกับภาคี โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ชุมชนในเครือข่ายถูกคัดเลือกให้เป็นชุมชนนำร่องของกรุงเทพมหานคร ทีมวิทยากรเครือข่ายได้รับเกียรติจากสำนักพัฒนาชุมชนแต่งตั้งเป็นอาสาสมัครวิทยากรกระบวนการ มีการประชุมประจำเดือนร่วมกับผู้อำนวยการสำนักพัฒนาสังคม ทีมวิทยากรเครือข่ายมีโอกาสลงพื้นที่ทำเวทีแผนแม่บทชุมชนร่วมกับสำนักงานเขตจำนวน 186 ชุมชน และร่วมวางแผนการขับเคลื่อนงานแผนแม่บทชุมชนระยะที่ 2

4. จัดอบรมยกระดับแกนนำชุมชนเป็นวิทยากรระดับเขต ซึ่งผลที่ได้รับ คือ ได้วิทยากรระดับเขตที่สามารถปฏิบัติงานได้จำนวน 25 คน

5. พื้นที่ชุมชนเตรียมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนจำนวน 43 ชุมชน ซึ่งผลที่ได้รับ คือ ชุมชนจำนวน 43 ชุมชน เข้าใจขั้นตอนการทำแผนแม่บทชุมชน ได้แกนนำจัดทำแผนชุมชนแม่บทชุมชนจำนวน 107 คน และได้มีการจัดทำการสำรวจข้อมูลครัวเรือนจำนวน 43 ชุมชน

6. พื้นที่การจัดทำแผนแม่บทชุมชนเต็มรูปแบบจำนวน 10 ขั้นตอน ซึ่งผลที่ได้รับ คือ เกิดแผนงานด้านต่างๆ 7 ด้าน ชุมชนสามารถตั้งเป็นสภาชุมชนได้จำนวน 28 ชุมชน มีผู้นำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 500 คน และเกิดเครือข่ายหรือสภาชุมชนระดับเขต จำนวน 8 เขต

กิจกรรมการดำเนินงานที่เกิดขึ้นภายใต้แผนแม่บทชุมชนใน 10 เขต ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กิจกรรมเยาวชนป้องกันยาเสพติด กิจกรรมออมรายวัน/บัญชีครัวเรือน กิจกรรมการวางแผนไทย กิจกรรมศูนย์ปฏิบัติธรรม กิจกรรมเฝ้าระวัง กิจกรรมฟื้สออน้อง กิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน กิจกรรมธนาคารขยะ กิจกรรมอบรมเยาวชน 10 วัน และกิจกรรมการทำสหกรณ์ข้าวสาร เป็นต้น (ตารางที่ 2.2)

ตารางที่ 2.2

กิจกรรมที่ดำเนินการภายใต้แผนแม่บทชุมชนของชุมชนในแต่ละเขต

เขต	ชุมชน	กิจกรรมที่ดำเนินการ
คันนายาว	ริมคลองหล่อแหลม	ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
จตุจักร	ร่วมสุข	เยาวชนป้องกันยาเสพติด ออมรายวัน/บัญชีครัวเรือน
บางขุนเทียน	มุ่งพัฒนา	การวางแผนไทย
ลาดกระบัง	จิตรา	ศูนย์ปฏิบัติธรรม เฝ้าระวัง
ราษฎร์บูรณะ	สุขสวัสดิ์ 60	ฟื้สออน้อง
พญาไท	อินทรามระ 29 แยก 1	เศรษฐกิจชุมชน
หลักสี่	เคหะบางบัว	กิจกรรมสิ่งแวดล้อม (ธนาคารขยะ)
บางกะปิ	ร่วมกันสร้าง	กิจกรรมสิ่งแวดล้อม
บางคอแหลม	โรงแก้ว	กองทุนสวัสดิการบำนาญ อบรมเยาวชน 10 วัน สภาพัฒนาชุมชน
คลองสามวา	ม. 8 ร่วมใจพัฒนา	การทำสหกรณ์ข้าวสาร

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของคนะทำงานแผนชีวิตชุมชนนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

1. หลักเกณฑ์การพิจารณาแผนของเขตแต่ละเขตไม่เหมือนกัน
2. การขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนแต่ละเขตไม่เหมือนกัน
3. แกนนำไม่สามารถประเมินราคางบประมาณได้เองทำให้เกิดการล่าช้า
4. ภาระเบียดของกรุงเทพมหานครไม่เอื้ออำนวยกับแผนพัฒนาชุมชนภายใต้การจัดทำแผนชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน

7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรุงเทพมหานคร (2549) ได้มีการจัดกิจกรรมโครงการแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง กรุงเทพมหานคร โดยการจัดงานสมัชชาชุมชนกรุงเทพมหานคร ตามโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเอง ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง โดย สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร เพื่อเสริมสร้าง การมีส่วนร่วมของชุมชน และเผยแพร่ผลการดำเนินงานด้านแผนชุมชนให้กับผู้นำชุมชนรับทราบ พร้อมทั้งนำเสนอชุมชนตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง รวมทั้งสิ้น 3,000 คน พร้อมร่วมรับฟังปาฐกถาพิเศษ การจัดสัมมนา “เสริมความรู้การจัดทำแผนชุมชนฯ” โดย แบ่งกลุ่มการสัมมนาเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ ชุมชนกับการแก้ไขปัญหายาเสพติด ชุมชนกับการพัฒนา เด็ก เยาวชน ครอบครัว ชุมชนกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในและรอบชุมชน ชุมชนกับการดูแล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงสู่วิถีชีวิตชุมชนเมือง ซึ่งผล จากการสัมมนาได้บทเรียนความสำเร็จ ในแต่ละด้าน รวมถึงได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ในกลุ่ม ทั้งนี้ ผลสรุปของการสัมมนาแต่ละด้านจะมอบให้แก่ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นแนวทาง ร่วมกันในการเดินหน้านับสนุนโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2550) ได้จัดประกวดตัวอย่างความสำเร็จของผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเผยแพร่ เป็นตัวอย่างความสำเร็จในระดับบุคคลและธุรกิจที่ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไป ประยุกต์ใช้จนเกิดผลสำเร็จที่ดี และเป็นรูปธรรม ซึ่งต้นแบบแห่งความพอเพียงในสังคมเมือง มี จำนวน 2 ราย สรุปต้นแบบการดำเนินชีวิตฯ ได้ดังนี้

1. นายณรงค์ บัวศรี อาศัยอยู่แขวงสะพานสูง เขตสะพานสูง กรุงเทพฯ ได้นำหลัก เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ดังนี้ ก) ความมีเหตุผล คือปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ที่เหลือ จะนำไปขายเป็นรายได้แก่ครอบครัว ข) ความพอประมาณ การทำการเกษตรในแปลงเกษตร จะ เน้นการเตรียมดินโดยใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นหลักเพื่อให้ดินมีคุณภาพ ใช้แรงงานในครัวเรือน เป็นหลัก ผลผลิตเก็บไว้บริโภค ทำพันธุ์ ที่เหลือจะนำไปขายเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว ค) ความมี ภูมิคุ้มกัน การปลูกพืชหลายชนิด เพื่อเป็นหลักประกันให้กับตนเองได้ ถ้าผลผลิตชนิดไหนตกต่ำ ก็จะมีผลผลิตอย่างอื่นมาทดแทน ผลผลิตที่ได้จะนำมาบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ที่เหลือก็นำไป แปรรูปขาย ทำให้ครอบครัวมีรายได้ตลอดปี มีเงินเก็บไม่มีหนี้สิน ง) ความรอบรู้ เมื่อว่างจากการ ทำงานเกษตรก็จะไปศึกษาหาความรู้จากหน่วยงานภาครัฐอยู่เป็นประจำ รวมทั้งข่าวสารจากสื่อ ต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ อยู่ตลอดเวลา จ) ความมีคุณธรรม ในชุมชนมีทั้งคนที่นับถือศาสนาพุทธ

และอิสลาม แต่ก็ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข เพราะทุกคนมีน้ำใจที่ดีต่อกัน ได้ช่วยกันถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับจากการประกอบอาชีพการเกษตรให้กับผู้ที่สนใจ ที่เข้ามาศึกษาดูงาน มีการรวมกลุ่มในการผลิต และระดมทุนเพื่อใช้เป็นทุนในการผลิตและให้สมาชิกในกลุ่มกู้ยืมไปใช้ในการประกอบอาชีพ (ทุนในการผลิต) โดยไม่คิดดอกเบี้ย

2. นายอรุณ วรชุน เป็นข้าราชการบำนาญ อาศัยอยู่ถนนลำพู แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพฯ ได้ดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้อยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เป็นอย่างดี ด้วยการประหยัด โดยจดยอดค่าใช้จ่าย ทำให้สามารถจัดสรรการใช้เงินได้อย่างเป็นระบบ พยายามลดปริมาณการใช้น้ำ-ไฟฟ้า และดัดแปลงเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ชำรุดให้กลับมาใช้ได้ใหม่ ไม่เสพยาของมึนเมา ไม่เล่นการพนัน มีความซื่อสัตย์ สุจริตไม่คดโกง ช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่าและช่วยเหลือสังคมอย่างต่อเนื่อง และยังเป็นผู้ที่สนใจใฝ่รู้ นอกจากนี้ ได้นำน้ำชีวภาพมาใช้ในครัวเรือนและที่สาธารณะเพื่อบำบัดกลิ่นจากกองขยะ ห้องน้ำ-ห้องส้วม ซึ่งช่วยรักษาสภาพแวดล้อมได้อีกส่วนหนึ่งด้วย นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมวันสำคัญของไทย วันสำคัญทางศาสนา จึงเป็นผู้ที่อุทิศตนเป็นต้นแบบที่ดีแห่งความพอเพียงในสังคมเมือง นายอรุณ ได้ให้ความหมายของการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ

การรู้จักกิน รู้จักใช้ และการเหลือเก็บเพื่อไม่ให้ตนเองและครอบครัวเดือดร้อน ไม่ก่อหนี้สิน ด้วยการซื้อของผ่อน ไม่กระทำการให้อดอยากปากแห้ง ไม่ตัดสังคัม แต่รู้จักเลือกเข้าสังคัม การหลีกเลี่ยงอบายมุขและสิ่งเสพติด โดยยึดหลักการดำเนินชีวิตด้วยความมีเหตุผล รู้จักการให้แก่ผู้เดือดร้อน มีการบริจาค ทำบุญอย่างมีความคิด

ประยงค์ รณรงค์ (2550) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการใช้ชีวิตพอเพียงว่า เริ่มต้นต้องทำให้พอเพียงให้ได้ก่อน ว่าเรามีความสามารถแค่ไหน ทำได้แค่ไหนไปก่อน แต่อย่าให้เป็นคนขี้เกียจ ต้องขยันในการศึกษา เรียนรู้ ทดลอง และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ตลอดเวลาและทำเป็นขั้นเป็นตอน

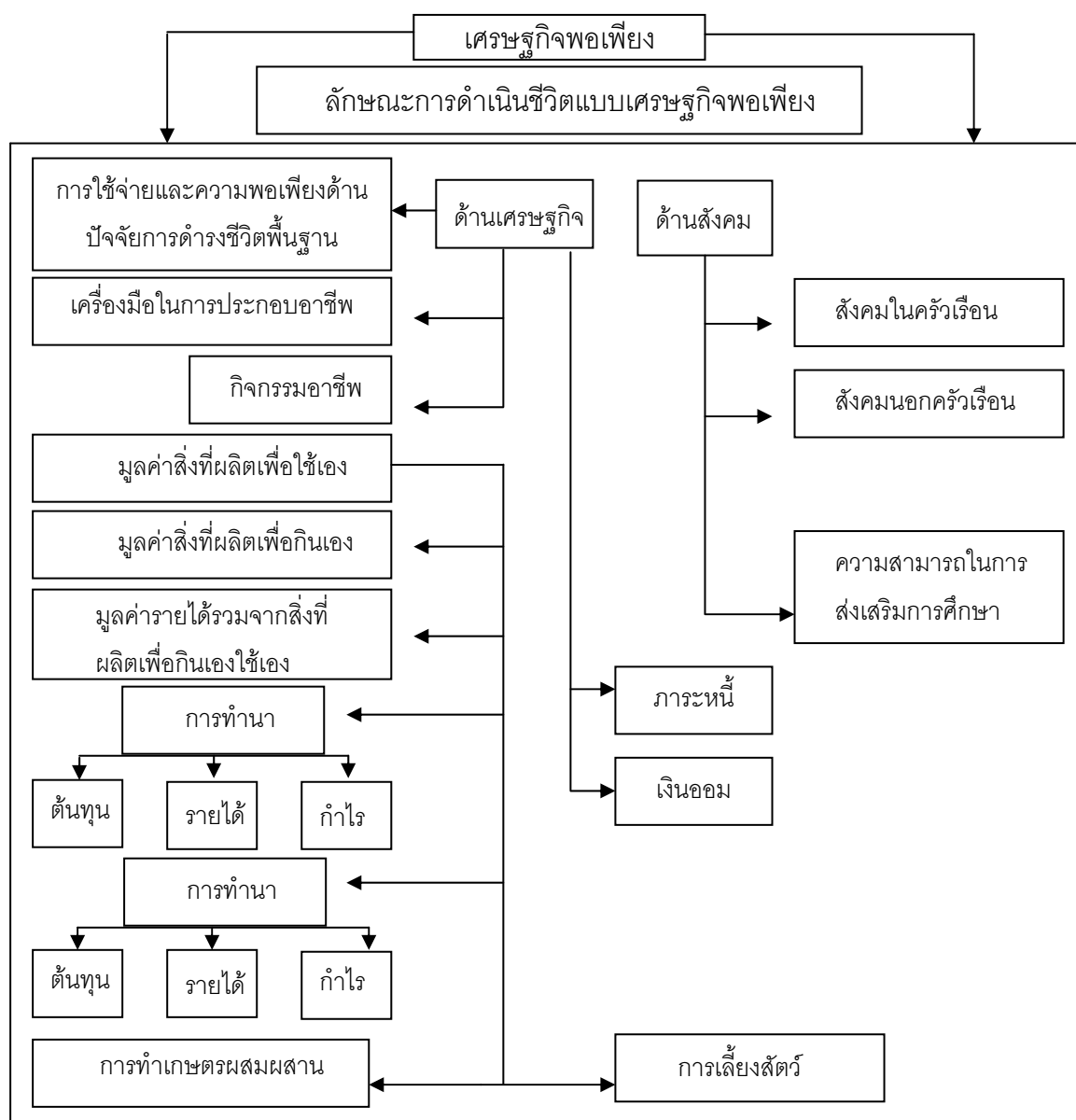
วิโรท สันติภพ (2550) ให้ความเห็นเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นเรื่องที่แต่ละคนจะรู้เอง ว่าความพอเพียงของตัวเองอยู่ในระดับไหน ต้องไม่ไปเอาสิ่งที่คนอื่นทำมา แล้วบอกว่านั่นเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทำตามเขา

สิทธิพงศ์ สิทธิเมธี (สุดใจ) (2543) ได้ศึกษาการประเมินผลทางเศรษฐกิจและสังคมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร ตำบลเขาหินพัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี พบว่า กรอบแนวคิดของผู้วิจัยในมิติด้านเศรษฐกิจให้ความสำคัญต่อกิจกรรมการผลิตในภาคเกษตรกรรมเพื่อการบริโภคและการค้า ผู้วิจัยอธิบายลักษณะการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกรอบแนวคิดตามแผนภาพข้างล่างเป็นหลัก หากแต่ยังไม่สามารถบ่งบอกได้อย่างชัดเจนนักว่าดำเนินชีวิตแบบใดถึงเรียกได้ว่าเป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง คงมีแต่คำสำคัญ

เช่น การทำเกษตรผสมผสานและการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้และความพอเพียงด้านปัจจัยการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานที่สะท้อนความใกล้เคียงกับเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหนึ่ง (ภาพที่ 2.4)

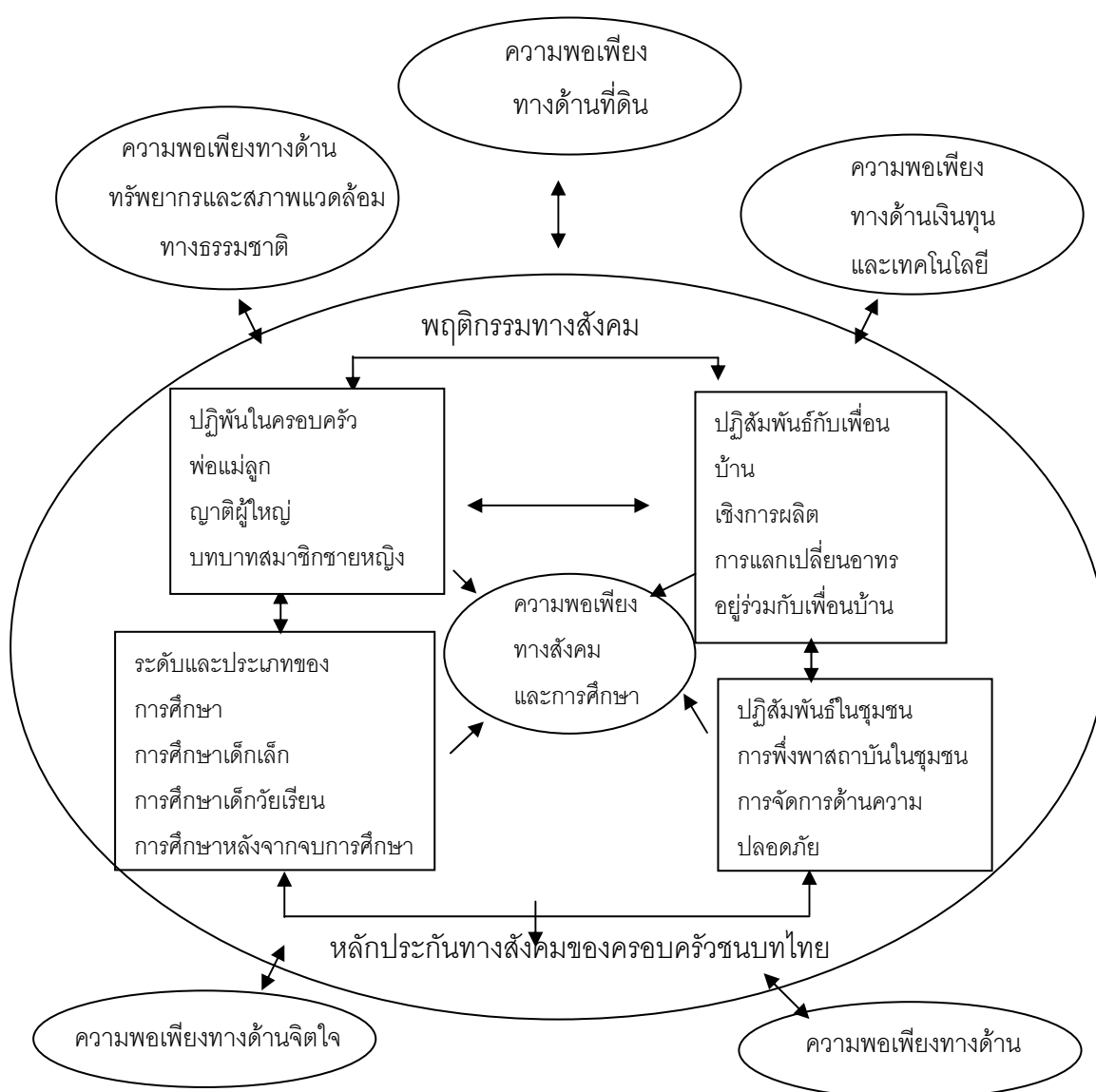
ภาพที่ 2.4

การวิเคราะห์โครงสร้างเศรษฐกิจพอเพียงทางเศรษฐกิจและสังคม

ลำอาง สืบสาน และคณะ (2543) ได้ศึกษาเรื่องความพอเพียงในสังคมชนบทไทย : กรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าคณะผู้วิจัยพัฒนากรอบแนวคิดเรื่องความพอเพียงภายใต้ฐานคติการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในระบบครอบครัวและชุมชนโดยให้ความสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อาทิ การทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครัวเรือน ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือน การมีเวลาดูแลบุตรหลานผู้สูงอายุ และให้ความสำคัญกับความพอเพียงทางสังคมและการศึกษามากกว่าด้านอื่น หากแต่ไม่ได้ละเลยความพอเพียงในด้านจิตใจและด้านเศรษฐกิจ (ภาพที่ 2.5)

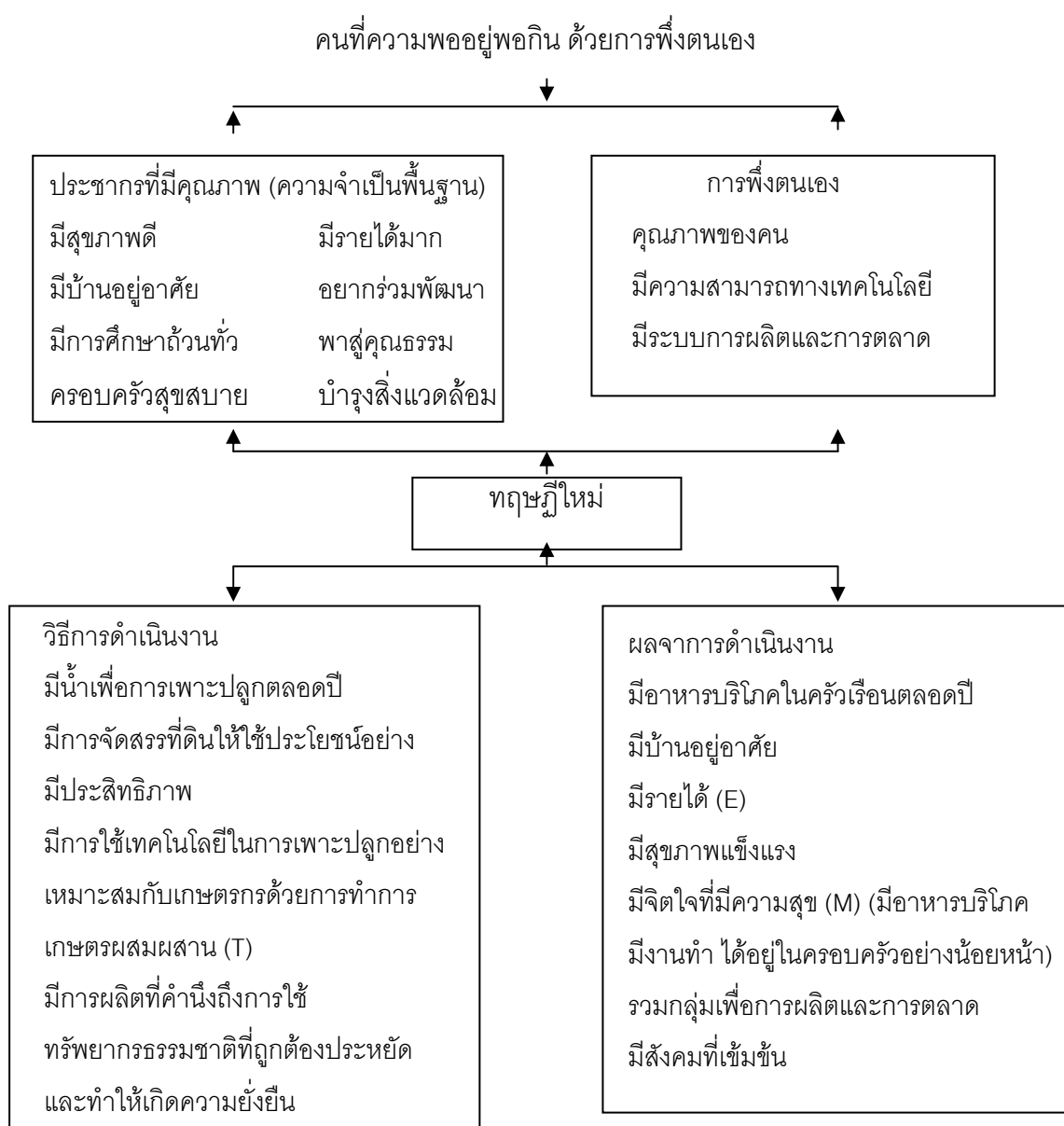
ภาพที่ 2.5
ความพอเพียงทางสังคมของชนบทไทย

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ปณัฏดา พงษ์ภักดี, 2543) ได้ศึกษาผลของการบริหารทรัพยากรตามแนว “ทฤษฎีใหม่” และสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความหมายต่อเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นองค์รวมเช่นกัน โดยแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบต่างๆ อันจะนำมนุษย์ไปสู่ความพออยู่พอกินด้วยการพึ่งตนเอง ด้วยมิติการพัฒนาทั้งด้านนอกและด้านในของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกชนและสมาชิกของกลุ่มในสังคม (ภาพที่ 2.6)

ภาพที่ 2.6

การบริหารจัดการทรัพยากรตามแนว “ทฤษฎีใหม่”

ทัศนีย์ ลักษณะวิชนชัย (2550) ได้ศึกษาโครงการศึกษา โรงเรียนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง และได้สังเคราะห์รูปแบบการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนวัดปากสมุทร โดยวิเคราะห์ตามรูปแบบการบริหาร “5W1H” และหลักการทรงงานตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และของนายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ประกอบการอธิบายเชื่อมโยงวิธีการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนวัดปากสมุทร ดังต่อไปนี้

หลักความพอประมาณ ได้แก่

1. What – ทำอะไร โรงเรียนวัดปากสมุทรทำกิจกรรมใน 9 โครงการ ได้แก่ 1.ปรับนิสัยลดรายจ่ายฟุ่มเฟือย 2. ออมวันละบาท 3. ปลูกพืชสมุนไพร 4. การเพาะเห็ดนางฟ้า 5. ผลิตรายการด้วยฝีมือนักเรียน 6. ตลาดนัดเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง 7. ต่อด้านยาเสพติด 8. สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม 9. ถิ่นศิลปะและสวนมนต์

2. Who-ใครทำ คณะครูและนักเรียนโรงเรียนวัดปากสมุทร ร่วมกับชาวชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลแหลมใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

หลักความมีเหตุผล ได้แก่

3. Where- ทำที่ไหน ทำที่โรงเรียนวัดปากสมุทร ตำบลแหลมใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

4. When- ทำเมื่อไร ทำอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน“ทำที่นี่ เดียวนี้” (Hear & Now) โรงเรียนวัดปากสมุทรดำเนินกิจกรรม 9 โครงการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเวลานาน หากจะนับกันจริงๆ ก็ตั้งแต่ปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียน

5. How – ทำอย่างไร คณะครูโรงเรียนวัดปากสมุทร ใช้หลักการทำงาน 3 ประการ คือ 1. ชี้ให้ตระหนัก (ให้ความรู้) 2. ประจักษ์วิธีการ (ไปดูเขาทำ) 3. ดำเนินงานตามขั้นตอน (นำมาปฏิบัติ)

หลักความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ได้แก่

6. Why-ทำไม โรงเรียนวัดปากสมุทร ทำกิจกรรม 9 โครงการด้วยความเชื่อมั่นตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียน ครู และโรงเรียน มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และเป็นการพัฒนาสังคมแบบสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

ในโครงการกิจกรรมฯ ได้มุ่งเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ในการทำโครงการต่างๆ โดยครูรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนก่อนแล้วจึงให้คำแนะนำ เพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น เป็นการปลูกจิตสำนึกให้เด็ก“คิดเป็น ทำเป็น” เน้นให้พึ่งตนเองได้ และให้กำลังใจแก่นักเรียนในการแสดงความคิดเห็น

จากสมองของเด็ก เป็นการ “การระเบิดจากข้างใน”และคำนึงถึงภูมิสังคมของโรงเรียน รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ มีการวางแผนการทำงานเป็นไปตามลำดับขั้นจากเล็กไปใหญ่ นักเรียนรู้จักรวมตัวกันทำงานเป็นกลุ่ม รู้ รัก สามัคคี มีน้ำใจเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยภาพรวม โรงเรียนวัดปากสมุทร มีการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้ดีมากในระดับบุคคลองค์กร/โรงเรียน นับว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ตามทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 และกำลังก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ตามทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 คือความพอเพียงในระดับชุมชนและองค์กร เป็นเศรษฐกิจแบบก้าวหน้า เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ ซึ่งเป็นการขยายผลที่เปรียบเสมือนโรงเรียนวัดปากสมุทร เป็นไปอย่างสง่างามทางให้แก่ชุมชนได้ก้าวเดินต่อไปด้วยความมั่นคงมองเห็นอนาคตของตนเองอย่างชัดเจน ด้วยพลังแบตเตอรี่ที่อยู่ในกระบอกไฟฉาย คือ พลัง ความรู้ พลังความรัก พลังความสามัคคี ของนักเรียน ที่มีครูคอยเติมพลังไฟฉายอยู่เสมอด้วยการบูรณาการกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 9 กิจกรรม

จากแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่าการศึกษาเรื่องการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของคณะทำงานแผนชีวิตชุมชน กรณีศึกษาชุมชนขยายผลในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นกรอบในการคิด มุมมอง หรือทัศนคติที่นำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักของความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัว ความรอบรู้และคุณธรรม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยความมั่นคง มีความสุขทั้งส่วนตัวและสังคม โดยยึดหลักทางสายกลาง โดยแบ่งออกเป็นความรู้เกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ด้านความหมาย ด้านองค์ประกอบความพอประมาณ ด้านองค์ประกอบความมีเหตุผล ด้านองค์ประกอบความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ด้านองค์ประกอบความรอบรู้ ด้านองค์ประกอบความมีคุณธรรม และด้านประโยชน์ ส่วนการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจะประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกายและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งนำมาใช้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาเรื่องนี้

8. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

